

KORČULANIN VINKO PALETIN (1) ISTRAŽIVAČ YUCATANA I TEORETIČAR ŠPANJOLSKE „CONQUISTE“ U XVI. STOLJEĆU

Franjo ŠANJEK

Vinko Paletin, korčulanski dominikanac iz XVI stoljeća, poznat je kao kartograf, prevodilac priručnika o navigaciji i pisac rasprave o problemu kolonizacije američkog kontinenta.

Ž I V O T

Iako je Paletin svojom svestranošću stekao određenu reputaciju, o njegovom se životu zna relativno malo.

Rodio se 1508. godine na Korčuli, kako se može zaključiti iz zapisnika inkvizicijskog suda u Valladolidu od 12. kolovoza 1558. u kojem stoji da je „otac Vinko Paletin iz Korčule, dominikanac dalmatinske provincije, teolog s akademskim naslovom postignutim na sveučilištu u Bologni, u dobi od pedeset godina, sa stalnim prebivalištem u samostanu sv. Nikole na otoku Korčuli“. (2)

Nije sigurno da li se rodio u gradu Korčuli ili u susjednom Žrnovu. U svom opisu „Obrane Korčule protiv alžirskog potkralja Uluz-Alije“, arhiđakon Antun Rozanović (Rosaneo) piše da je obitelj Paletina „dosta stara i ugledna. Bila je bogata, ali je poslije osiromašila kao i većina drugih, pa su se (Paletini) nastanili u obližnjem selu Žrno-

---

1) Podatke o Paletinovom životu i njegovim djelima marljivo je prikupljao A. Zaninović o. p. S ne baš mnogo uspjeha J. Kuničić je pokušao iznijeti rezultate istraživanja tada već preminulog Zaninovića u članku „Fra Vicko Paletin – glasoviti dominikanac iz prošlosti“ (Zbornik sv. Tome Akvinskoga, izd. Dominikanskog provincijalata, Zagreb 1974, str. 195–199). Smatram ugodnom dužnošću zahvaliti kolegi P. Šušnjari koji mi je kao starješina dubrovačkog samostana dao na uvid Zaninovićev mikrofilm rasprave „De iure belli“ kao i njegovu korespondenciju s uvažanim amerikanologom Lewisom Hanke.

2) L. Hanke – A. Millares Carlo, *Cuerpo de documentos del siglo XVI sobre los derechos de España en las Indias y las Filipinas*, Mexico 1943, str. XIX.

vu. Iz te je obitelji bio otac Vinko, magister teologije, dominikanac, veliki prijatelj arhiđakona (Rozanovića) s kojim je (ovaj) bio u četvrtom stupnju srodstva“. (3)

Iako se o njegovom djetinjstvu i mladosti nije sačuvao nijedan povijesni podatak, ipak se može pretpostaviti da se Vinko, poput Antuna Paletina, kao pomorac otisnuo u svijet. Ali za razliku od svog rođaka, koji je poslije brodoloma pao u ropstvo Saracena, (4) on se dvadesetih godina XVI stoljeća našao u Španjolskoj. U to vrijeme ne mali broj naših sunarodnjaka, pomoraca, trgovaca i ljudi od pera dolazi do visokih časti u zemljama Mediterana. (5)

U predgovoru talijanskog izdanja knjige „Arte del navegar“, Paletin s ponosom ističe da su mu tajne o navigaciji dobro poznate te da je „od brojnih prijatelja više puta bio zamoljen“ staviti na papir svoje bogato iskustvo o umijeću plovljenja. Želji svojih prijatelja nije odmah mogao udovoljiti poradi započetih filozofsko-teoloških studija nego tek 1554. godine kad mu je pod ruku došla spomenuta španjolska knjiga u kojoj Pedro de Medina „na znanstven i zadovoljavajući način izlaže sve što je potrebno znati o navigaciji“. (6)

Tridesetih godina XVI. stoljeća Vinko Paletin odlazi u Ameriku. Iako bi se iz njegove rasprave „De iure et justitia belli adversus infideles occidentalis Indie“ moglo zaključiti da je 1530. godine već bio u Americi, (7) čini nam se vjerojatnijim njegov odlazak staviti u 1536/37. godinu. Paletin naime piše da je sudjelovao u pacifikaciji Yucatana pod zapovjedništvom Francisca de Montejo Mlađeg, koji je 1537. godine nastavio djelo svog oca Francisca de Montejo Starijeg. Ovaj se 1535. godine morao povući s poluotoka zbog nestašice živežnih namirnica i ratnog materijala. (8) Paletin sasvim ispravno

---

3) Državni arhiv u Dubrovniku, Ex libro Andrijich, fol. 12–13: „Palletinorum familia est in patria nostra satis antiqua et nobilis. Fuerat etiam opulenta, sed postea ad eam egestatem, sicut et plerumque alie, reducta erat, uz Zernovam vicum urbi proximum incileret. Ex ea pater Vincentius theologiae magister insignis ex Ordine Praedicatorum fuit, Archidiacono (sc. A. Rosaneo) amicissimus, et iure sanguinis quarto gradu coniunctus“. Prijevod Rozanovićevog spisa objavio je P. Franasović (Dubrovnik 1871). Uz 400. obljetnicu obrane Korčule Opatsko-nadžupni ured u Korčuli objavljuje novu hrvatsku verziju teksta (ured. I. Matijaca, Korčula 1971). Tekst o Paletinu nalazi se na str. 10. Akademska titula „theologiae magister“ prevedena je s „glasoviti dominikanac“.

4) Opsada Korčule, str. 10.

5) S. Gavrilović, Documents in the Archives of Ragusa on Magellan's Voyage, The Hispanic American Historical Review, sv. XLV, 1965, str. 595–608.

6) Pedro de Medina, L' arte del navegar, Venetiis 1554, iz predgovora Vinka Paletina, str. 4 (nepaginirano).

7) De iure belli (Knjižnica Indiana University, rkp. Phil. Ind. 11798), fol. 63v–64r: „Dum essem juvenis habituque secularis, navi novam pecens Hispaniam, ea insula et portu sancti Dominici solventes anno virginei partum 1530“.

8) H. B. Parkes, Histoire du Mexique, Paris 1971, str. 84–85.

tvrdi da je „četiri godine bio vojnik pod zastavom Francisca de Montejo Starijeg“, jer je ovaj još od 1527. zakoniti „adelentado“ (upravitelj) Yucatana, u čije ime njegov sin zapovijeda ekspedicijom koja ima za cilj uspostavu španjolske uprave.(9) U već spomenutom talijanskom prijevodu „Arte del navegar“ Paletin ističe da je u Novom Svijetu, kamo je pošao „s željom da vidi različite i skoro nevjerojatne stvari“, proveo „vrijeme od deset godina“.(10)

Kad je 1540. godine utemeljena Merida i Francisco de Montejo Mlađi uspio uspostaviti španjolsku upravu na čitavom poluotoku, praktički je završena pacifikacija Yucatana, koja je – uzgred budi rečeno – stajala Španjolce više žrtava nego osvaja-nje prostranih carstava Azteka i Inka zajedno.

Vinko Paletin, jedan od veterana ekspedicije, ne smiruje se kao vlasnik „encomiende“(11) nego odlazi u Meksiko i postaje dominikanac.

Krajem 1546. vraća se iz Amerike kao student teologije ili već zaređeni svećenik. Francesco Romeo de Castiglione, vrhovni starješina dominikanaca, 13. listopada 1546. šalje „brata Vinka, Dalmatinca iz Korčule“, člana meksičke provincije sv. Jakova, iz samostana sv. Dominika u Meksiku, na studij teologije u Bolognu.(12) Dvije godine kasnije, dopušteno mu je za vrijeme studija „propovijedati i primati milostinju za svoje uzdržavanje“.(13) U rujnu 1549. godine Vinko Paletin završava studij u Bologni kao „baccalaureus“ teologije, s pravom da se kao predavač može inkorporirati na bilo kojem sveučilištu.(14) U vidu daljnjeg djelovanja u Evropi Paletin je 16. travnja 1550. izborio

---

9) Paletin opisuje dolazak na Yucatan „ad oppidum peninsulae, quod CAMPECHI incolae, Hispani vero Sancti Lazari portum appellant. Devenimus, ibi tunc temporis presidebat Franciscus a montejo Senior, Eques Salmantinus bellum cum indigenis gerens. Sub cuius perfectura quatuor annis continuis per totam fere discurrens peninsulae duce Hiapani exercitos Francisco a montejo Juniore militavi“ (De iure belli, fol. 64r).

10) Pedro de Medina, *L' arte del navegar*, iz predgovora, str. 2: „Ritornando dalle Indie occidentali, dove per desiderio di veder cose varie, et quasi incredibili ho dimorato per ispacio di dieci anni“.

11) Encomienda, posjed španjolskih doseljenika u Americi u koji su uključeni Indijanci dotičnog područja. Sistem „encomienda“ odgovara feudalizmu, koji se na američkom tlu održao do početka XX. stoljeća.

12) Roma, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum (cit. AGOP), IV, 28, fol. 203v: „Frater Vincentius Dalmata de Corzulis assignatur per patentes in studentem sacrae theologiae Bononiae, cum omnibus gratiis et pro rata provinciae huius /sc. Sancti Iacobi de Mexico/, cuius est natus et filius conventus sancti Dominici Messicanensis. Paduae, 13. oct. 1546.“

13) AGOP, IV, 28, fol. 204r: „Fratri Vincentio Dalmatino conceditur ut dempta omnis cupiditatis questus nota possit durante tempore sui studentatus praedicare pro sua subventionem elemosinas accipere nec vult quod possit impediri quam potius commendatur omnibus praesertim prelatibus. Bononiae, 24. ian. 1548.“

14) AGOP, IV, 28, fol. 204v: „Frater Vincentius Palatinus de Corzula a gradu studentium post studium Bononiensem ad gradum baccalaureatus promotus fuit cum licentia quod possit ad eundem gradum in aliqua universitate promoveri et incorporari. Bononiae, 27. sept. 1549.“

pravo da se može inkorporirati u dalmatinsku ili neku od talijanskih dominikanskih provincija. (15)

Čini se da je Paletin još kao student teologije u Bologni pripremao kartu Španjolske. U jesen 1550. nalazi se u Tridentu. Četiri biskupa, sudionika na tridentском saboru, daju mu preporuku za tiskanje spomenute zemljopisne karte. (16)

S ovom preporukom Paletin se obratio mletačkom duždu u nadi da će dobiti privilegij tiskanja karte i potvrdu autorskih prava. Potvrdu autorskih prava na 15 godina dobio je 9. prosinca 1550. godine. (17)

Izgleda da se 1551/52. povratio u rodnu Korčulu i nastanio u samostanu sv. Nikole, ali već 15. travnja 1553. bude mu dopušteno da kroz naredne četiri godine živi izvan samostana svoga Reda kako bi vlastitim radom namakao sredstva za pristojan život i udaju dviju nećakinja. (18) Paletinova eksklaustracija potvrđena je 28. travnja 1554. na daljnje tri godine. (19) Iste 1554. godine mletački tiskar Gioanbattista Pedrezano objavljuje njegov talijanski prijevod „Arte del navegar“ Španjolca Pedra de Medine.

U međuvremenu Paletin je marljivo radio na svom kontroverznom djelu „O pravu i opravdanosti rata što ga kraljevi Španjolske vode protiv naroda Zapadne Indije“. U traženju izdavača odlazi 1557/58. u Flandriju, ali na intervenciju dominikanca Bartola de Carranza y Miranda bude odatle protjeran ..zbog tiskanja neke knjige koja, čini

---

15) AGOP, IV, 29, fol. 93v: „Concessum fuit fratri Vincentio de Corzula recepto ad habitum et professionem in conventu S. Dominici provinciae S. Iacobi de Messico, ut possit incorporari in provincia Dalmatiae de consensu provincialis vel in aliqua provinciarum Italiae, ubi invenerit benevolos provinciales qui vellint illum recipere et retinere etc. Romae, 16. apr. 1550.“

16) Venezia, Archivio dello Stato, Senato terra, filza 12: „Vidimus hanc recentissimam hispaniae descriptionem, quam magna adhibita diligentia et studio acceptisque multorum eiusdem Regionis hominum testimoniis Reverendus Pater frater Vincentius Paletinus de Corcyra nigra confecit. Et quoniam ea ipsa descriptio sedulo a nobis considerata, duabus prioribus esse videtur emendatior, quantumque in suo quisque tractu meminisse potest, absoluta et perfecta, id nos subscriptionibus nostris testamur. Tridenti anno Domini 1550, 6 die Oct. – P/etrus/ episcopus Algarensis, P/etrus/ episcopus Oscensis, Jo/hannes/ episcopus Lancianensis, Franciscus episcopus Pacensis.“ Usp. R. Gallo, Fra Vincenzo Paletino da Curzola e la sua carta della Spagna, Atti della Academia nazionale dei Lincei, an. CCCXLIV, 1947, ser. VIII, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche, sv. II, fasc. 5–6, Roma 1947, str. 267.

17) R. GALLG, Fra Vincenzo Paletino, str. 266–267.

18) AGOP, IV, 29, fol. 94v: „Concessum fuit fratri Vincentio Paletino de Corzula sacerdoti, ut pro subventionem duarum neptium suarum et earum maritatione possit per quadrienium morari extra conventus ordinis, et sua industria querere aliquidem honestum lucrum per levanda earum miseria et inopia... Romae, 15 apr. 1553.“

19) AGOP, IV, 31, fol. 131v: „Confirmata fuit licentia alias data fr. Vincentio de Corzula manendi extra /conventus ordinis/ per trienium pro subventionem quarumdam suarum neptium indigentium. Romae, 28. apr. 1554.“

se, nije sadržavala dobru nauku i zbog određenih poslova koje je ugovarao u vezi s Indijama“. (20)

Kad je Carranza postao nadbiskup Toleda (1557–1559), Paletin se vratio u Flandriju i ondje „povezao s fry Bernardom de Fresneda protiv biskupa Chiapa (Las Casasa) i nadbiskupa Toleda (Carranze)“. (21) Početkom 1559. godine putuje u Seville po poslu koji mu je povjeren od kralja Filipa II, ali se zaustavlja u Valladolidu gdje se vodio istražni postupak protiv nadbiskupa Carranze, osumnjičenog zbog protestantizma. Da rastereti svoju bojažljivu savjest, jer se kao student sveučilišta u Bologni zakleo da će iznijeti na vidjelo „sve što zna, vidi i čuje da je protiv naše svete katoličke vjere“, izjavio je pred istražiteljima da je u korizmi 1558. – dok je boravio u Flandriji – od dvojice kraljevskih slugu doznao kako ne mole „Očenaš“ i „Zdravomariju“ na čast svetih, jer ih je od takvog načina moljenja odvratio Carranza. Nadalje je rekao da je o tome porazgovarao s optuženim nadbiskupom, koji mu je i sam rekao kako ne smatra posve ispravnim da se „Očenaš“ izravno moli nekom svecu, iako to nije ni sasvim pogrešno, što je Carranza uostalom iznio u svom katekizmu. (22)

Tako je Vinko Paletin Inkviziciju upozorio na tobožnji luteranizam Bartola Carranze, kojemu se prigovaralo da je u španjolskom „Komentaru na kršćanski katekizam“ (23) predlagao neka se običnim vjernicima dozvoli čitanje Svetog pisma i teoloških spisa – koji bi poput njegova „Komentara“ trebali biti na narodnom jeziku – te odveć veliki značaj što ga je nadbiskup Toleda davao vjeri u odnosu na dobra djela i na posredovanje svetaca. (24)

Nakon 1559. Paletin neko vrijeme predaje matematiku na „Accademia Olimpica“ u Vicenzi, gdje se dugo vremena čuvao jedan njegov globus. (25) U međuvremenu,

---

20) J. I. Tellechea Idigoras, *El Arzobispo Carranza y su tiempo*, sv. II, Madrid 1968, str. 29–30: Fray Vicente de Córcega. *Expulsado de Flandes por Carranza a causa de la impresion de cierto libro que no pareció de buena doctrina y ciertos negocios que el trataba para las Indias.*“

21) J. I. Tellechea Idigoras, *El Arzobispo Carranza*, str. 30. Od predstavnika prosjačkih redova samo dominikanac Vinko Paletin i franjevac Jean Focher brane Sepulvedine teze o preventivnom ratu protiv Indijanaca u vidu propovijedanja Evandjelja.

22) J. I. Tellechea Idigoras, *El Arzobispo Carranza*, sv. I, Madrid 1968, str. 155–156. Isti: *Los prolegómenos jurídicos del proceso de Carranza*, Roma 1959, str. 253.

23) Bartolome de Carranza y Miranda, *Commentarios sobre el catechismo christiano*, Anvers 1558, in folio, 865 str. U trećem dijelu govori se o sakramentima.

24) Usprkos činjenici da je Carranza uspio dokazati neosnovanost ovih optužbi, svečanoj izjavi Tridentskog sabora kojom se utvrđuje pravovjernost njegove nauke, prijateljstvu pape Pija V. i tiskanju inkriminiranog katekizma na račun Svete Stolice, ostao je sužanj Inkvizicije punih sedamnaest godina. Oslobođen je 16. travnja 1576. ili samo šesnaest dana prije smrti. Usp. M. M. Gorce, *Barthelemy de Carranza, Dictionnaire de theologie catholique*, sv. X, Paris 1928, st. 1860.

25) I. Savi, *Memorie antiche e moderne intorno alle pubbliche scuole in Vicenza*, Vicenza 1815, str. 67–68; R. Gallo, *Fra Vincenzo Paletino*, str. 266. Neki Paletinu pripisuju dva globusa iz fra-

6. srpnja 1563. godine, vrhovni starješina Reda ovlašćuje ga da primi naslov magistra teologije s tim da prihvati mjesto penitencijara u bazilici sv. Petra u Rimu. (26) Čini se da služba penitencijara nije odgovarala Paletinovom nemirnom duhu, jer ga Opći izbor Reda u svibnju 1564. godine premješta iz američke u dalmatinsku provinciju i doznauje ga korčulanskom samostanu. (27) Vinko Paletin još neko vrijeme ostaje u Italiji nadajući se da će ipak tiskati svoju raspravu protiv Las Casasa.

Iza kako je duždev tajnik Alessandro Busenello, po nalogu reformatora sveučilišta u Padovi, proučio spis i 2. rujna 1564. izjavio da je „vrijedan da ga se tiska“, (28) Vijeće deseterice izdalo je 5. rujna dozvolu za tiskanje. (29) 28. lipnja 1566. isti forum izdaje još jednu dozvolu „za raspravu oca Vinka Paletina na latinskom jeziku i za prijevod istoga na španjolski“. (30)

Godine 1567. otac Vinko Paletin, starješina samostana sv. Nikole u Korčuli, uspješno okončava dugogodišnji spor između spomenutog samostana i Jeronima de Gabrielis. (31)

Nije poznato gdje je Paletin za opsade grada Korčule 1571. Njegovo se ime spominje još 1573. godine u aktu kojim mu general Reda dopušta izgradnju samostana koji je bio razrušen za turske opsade Korčule (1571). (32)

---

njevačkog samostana u Zadru (J. Šeparac, Najstariji balkanski globusi, Slobodna Dalmacija od 13. siječnja 1971, str. 4. Osvrt na ovaj članak izašao je u beogradskoj POLITICI od 12. ožujka 1971, str. 19), pa ga se obično ubraja među kartografe i kozmografe XVI stoljeća. Usp. D. Fabianich, Storia dei frati minori, sv. II, Zadar 1864, str. 109–129; Ferrari-Cupilli, Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia, Zadar 1877, str. 132; V. Jurić, Franjevački samostan u dubrovačkoj rijeci, Zagreb 1916, str. 13; A. Bacotich u Archivio storico per la Dalmazia, sv. XXI, Roma 1936, str. 91–96; A. Jutronić u Glasniku srpskog geografskog društva, sv. XXIX, 1949, 2. Fabianich i Jurić ubrajaju Paletina među franjevce. Ovi bibliografski podaci uzeti su iz bilježaka A. Zaninovića.

26) AGOP, IV, 34, fol. 178v: „Fr. Vincentius Palletinus de Corzula obtinuit facultatem ut possit suscipere magisterium in sacra theologia; ad hanc dumtaxat effectum ut possit effici penitentiarius S. Petri de Urbe. Tridenti, 6. iul. 1563.“

27) MOPH, X, 1901, str. 67: „Transferrimus... fr. Vincentium de Corzula ex provinciis Indiarum ad provinciam Dalmatiae et ad conventum Corzulensem, cum gratiis et gradu.“

28) R. Gallo, Fra Vincenzo Paletino, str. 266.

29) R. Gallo, n. mj., str. 266.

30) R. Gallo, n. mj., str. 266.

31) 12. veljače 1567. o. Vinko Paletin, prior samostana sv. Nikole, isplaćuje obitelji Gabrielis iz Korčule 35 dukata na ime odštete za zemlju zvanu „Strechia Luca“ (arhiv samostana sv. Nikole, akt br. 53).

32) A. Zaninović – J. K/uničić/, Fra Vinko Paletin, str. 196.

KARTOGRAF. – Paletinu se pripisuje autorstvo danas izgubljenog globusa koji je izradio kao profesor matematike u Vicenzi (između 1560–1564). Sačuvala nam se međutim njegova karta Španjolske koju je objavio po završetku teoloških studija.

U već citiranom pismu mletačkom duždu (33) Paletin izjavljuje da ga je posao oko izrade ove karte stajao mnogo truda, jer je do potrebnih geografskih podataka došao nakon osobnih istraživanja ili na osnovu informacija koje je prikupio od nekih španjolskih prelata i vitezova u Italiji i izvan nje. (34)

„Upozoren da se neki rado okoriste tuđim radom“ Paletin traži da mu mletačke vlasti priznaju autorstvo spomenute karte s tim da je nitko ne smije ni štampati ni prodavati bez njegove privole u trajanju od deset godina. Senat mu je, kao što smo vidjeli, izdao privilegij na petnaest godina. (35)

Karta se danas čuva u mletačkom „Museo Correr“ pod kataloškim brojem 491, a nosi naslov: „Spagna con le distantie de li loci“. Sastavljena je od dva komada veličine 546 x 735 mm. Iako piše „con gratia et privilegio“, ipak nema ni godine izrade ni imena autora ni onoga tko ju je tiskao. Profesor R. Gallo, koji je kartu identificirao i opisao, smatra da je štampana sredinom XVI. stoljeća te da je poput ostalih sličnih karata, koje posjeduje „Museo Correr“, nekoć pripadala mletačkom poslaniku Asconiju Molin. Ugravirana je u drvu kao karte koje je u XVI. stoljeću tiskao Matteo Pagano, (36) što uostalom potvrđuje Paletinov suvremenik Nizozemac Abraham Ortelius u svojoj poznatoj zbirci geografskih karata „Theatrum orbis terrarum“. (37)

33) R. Gallo, Fra Vincenzo Paletino, str. 266–267; vidi gore br. 17.

34) Venezia, Archivio dello Stato, Senato terra, filza 12; R. Gallo, Fra Vincenzo Paletino, str. 266–267: „Io fra Vincenzo Paletino de Corzula, asuasion de molte persone gravè abiandomi afaticato per alcun tempo in descriver in carta piana segun la via Geographica a tuta la spagna, con t tuta quella diligencia e fatica che a nuj e stata possibile delaqual gran parte in propria persona o esplorato, et de resto in molti lochi in Italia et fori de Italia et de diverse persone de prelati et cavallerj spagnoli mj sono informato.“

35) Poučen iskustvom drugih („perche mj son advertito che molti si svegliano de usurpar le fatiche deli altrj, et por le mani in mese aliena“), Paletin traži da mu se dade privilegij na deset godina („di concedermi la gratia et privilegio che nisuno le possa stampar ne vender per tempo de anni diezi senza mia licencia“). Molba mu je riješena pozitivno već 9. prosinca 1550: „Che per autorità di questo Consilio sia concesso a fra Vincentio Paletino da Curzola che per anni 15 prossimi alcuno altro che luj senza sua permissione non possa far stampar, ne vender in questa nostra cita, né in alcun luogo del Dominio nostro etiam che fosse stampata altrove la nova description over tavola della Spagna da lui fatta“ (Venezia, Archivio dello Stato, Senato terra, filza 12; R. Gallo, Fra Vincenzo Paletino, str. 267).

36) R. Gallo, Fra Vincenzo Paletino, str. 263.

37) Abraham Ortelius, Theatrum orbis terrarum, Antverpiae 1570, fol. CIIv: „Vincentius Corsulensis, Hispaniam /chartam/; Venetiis, apud Mathaeum Paganum.“ A. E. Nordenskiöld (Fac-simile Atlas to the early history of cartography, with reproductions of the most important maps printed in the XV and XVI centuries, Stockholm 1889) dodaje uz Paletinovo ime: „a Spanish dominican, born in Asturia“ (str. 130).

Paletinova karta Španjolske, na kojoj je zapravo prikazan čitav Pirinejski poluotok, sadrži popis važnijih mjesta s odgovarajućim crtežima najznačajnijih spomenika. Ucertani su također važniji riječni tokovi i planinski masivi. Oznake udaljenosti između pojedinih mjesta daju posebno obilježje Paletinovom djelu među kartografskim ostvarenjima XVI. stoljeća.

PREVODILAC PRIRUČNIKA O NAVIGACIJI. — Pripremajući talijansko izdanje knjige „Arte del navegar“ Španjolca Pedra de Medine Vinko Paletin s ponosom ističe da je, vraćajući se iz Amerike, neke mornare na brodu kojim je plovio „poučio mnogim pravilima (navigacije), a pošto su ih ovi primijenili izbjegli su mnogim opasnostima te su plovili sigurnije i odmorenijeg duha“. (38)

Neki misle da je Paletin „i sam pisao o umijeću plovljenja morem, ali se djelo nije sačuvalo“. (39) Čini se da ovakvo mišljenje opovrgava sam autor, koji u spomenutom predgovoru iznosi svoje refleksije o koristi navigacije za čovječanstvo ističući „da bi ljudskome rodu mnogo pomogao onaj koji bi sabrao sva iskustva o sigurnom plovljenju“ priznajući da, „premda (je) od mnogih prijatelja u više navrata bio zamoljen da se upusti u tako težak pothvat“, nije za taj posao imao vremena „jer je bio zaokupljen studijem filozofije i teologije koje više odgovaraju njegovom zvanju“. Ali „upravo sada (tj. 1554) kad sam htio isprobati svoje sile i udovoljiti (željama) svojih prijatelja došla mi je u ruke španjolska knjiga u kojoj je na znanstven i zadovoljavajući način iznijeto sve što se odnosi na navigaciju“. Na kraju priznaje da mu je ovo „uskralo napor što (će) sada uložiti u druga razmišljanja koja nisu od manjeg značaja“. Ovim prijevodom Paletin ispunjava želje svojih prijatelja, posebno Gioanbattiste Pedrezana koji ga je poticao u tom „hvalevrijednom pothvatu“, nabavio mu spomenutu knjigu iz Španjolske i o svom je trošku tiskao 1554. godine u Veneciji. (40)

U knjizi se inače govori o sustavu svemira, broju i karakteristikama planeta, uzrocima promjena na zemlji, tumačenju sudbine pomoću sunca, mjeseca i ostalih uzroka (astrologija) itd.

Nije na odmet spomenuti da na početku predgovora Paletin iznosi svoje refleksije o čovjeku koji se više ne zadovoljava svojim položajem kao „animal terrestre“ nego je, zahvaljujući svojoj smionosti, postao „animal aquatico“ pa čak, na izvjestan način, „animal aereo“ (svemirsko biće!?). (41)

---

38) Pedro de Medina, *L'arte del navegar*, iz predgovora, str. 2: „Ritornando dalle Indie occidentali... io insegnai ad alcuni di quelli nauiganti molte regole, che hauendole osseruate scamparono da molti pericoli, et nauigarono piu sicuramente, et con animo piu riposato.“

39) A. Zaninović –J. K/uničić/, *Fra Vicko Paletin*, str. 196.

40) Pedro de Medina, *L'arte del navegar*, iz predgovora, str. 2–3.

41) Pedro de Medina, *L'arte del navegar*, iz predgovora, str. 1: „Poi che l'avdacia de l'huomo di tempo in tempo e tanto cresciuta... ha ritrouato il modo di vsar per suo continente le non salde aque, et quasi di animal terrestre farsi aquatico, anzi per vn certo modo diuentare aereo.“

PISAC RASPRAVE „O PRAVU I OPRAVDANOSTI RATA ŠTO GA KRALJEVI ŠPANJOLSKE VODE PROTIV NARODA ZAPADNE INDIJE“. – U knjizi „*Epitome de la Biblioteca Oriental y Occidental, Nautica y Geografica*“, tiskanoj u Madridu 1629. godine, Antonio de Leon Pinelo navodi da je Vinko Paletin napisao na latinskom jeziku dva djela: „*Del derecho de la guerra contra los infieles*“ i „*De la institucion del buen gobierno*“. (42)

Leon Pinelo nagađa da su oba djela tiskana, jer je načuo da postoji nalog kraljevskog vijeća za Ameriku o kupnji spomenutih knjiga. (43)

Izvorni tekst rasprave „*De iure belli adversus Infideles occidentalis Indie*“, na koju aludira Leon Pinelo, danas se smatra izgubljenim, ali je iz već citiranog izvještaja Alessandra Busenella poznato da se Paletinov rukopis sastoji od 134 lista. Tekst rasprave, čiji je pisac „maestro Vincenzo paletin Curzolense del ordine de predicatori“, počinje riječima „*Cum tanquam in abscondito aliquo loco*“, a završava s „*Nostre ecclesie humiliter corrigenda submitto*“. Cenzor Busenello izjavljuje da čitajući nije našao ništa što bi bilo „*contra la religione nostra ni contra principi ni contra boni costumi*“, stoga ga preporuča kao „*degnò di esser mandato in luce*“. (44)

Busenellov izvještaj napisan je 2. rujna 1564. godine. Tri dana kasnije Paletin već ima dozvolu da može tiskati svoje djelo. (45) Nije poznato da li se koristio spomenutom dozvolom, jer 28. lipnja 1566. Vijeće desetorice izdaje sličnu dozvolu „*per lo trattato del padre fra Vincenzo Paletino in lingua spagnuola (!) et per la traduttion di quello nella lingua spagnuola*“. (46) Ne zna se također da li se Paletin poslužio ovom drugom dozvolom koja ipak dokazuje da je španjolska redakcija nastala još za njegovog života.

---

42) Antonio de Leon Pinelo, *Epitome*, str. 66–67. Čini se da je rasprava poznata Paletinovim suvremenicima jer Bartolome Albornoz, prvi profesor civilnog prava na sveučilištu u Meksiku, navodi u svom djelu „*Arte de los contratos*“ (Valencia 1583, str. 81) da je spomenuta rasprava „*el mejor de los cuales se ha escrito en la materia*“ (usp. L. Hanke – A. Millares Carlo, *Cuerpo*, str. XX).

43) Antonio de Leon Pinelo, *Epitome*, str. 67: „*Parece que se imprimieron porque se hallan mandados recoger por el Real Consejo de las Indias*.“ Prema pisanju Hankea (*Cuerpo*, str. XX) izgleda da je rasprava Vinka Paletina najprije poslana u Ameriku a potom zabranjena, kako se razabire iz jedne kraljevske odredbe, izdane 17. listopada 1560, u kojoj se traži da se povuče knjiga „*De iure belli adversus infideles*“ Vinka Paletina, rodom iz Dalmacije.

44) Venezia, Archivio dello Stato, Riformatori dello Studio di Padova, busta 284; R. Gallo, *Fra Vincenzo Paletino*, str. 266.

45) Venezia, Archivio dello Stato, Capi Consiglio dei X, Notatorio, Reg. 20 c. 39: „*Capi dell'illustrissimo Consiglio dei X... libro di frate Vincentio Paletin Curzolano intitolato de Jure belli adversus infideles occidentalis Indie... concedono licencia, et possa essere stampato. Data die V. sept. 1564.*“

46) Venezia, Archivio dello Stato, Capi Consiglio dei X, Notatorio, Reg. 21 c. 22; R. Gallo, *Fra Vincenzo Paletino*, str. 266. Iz teksta se vidi da je pisar zabunom dvaput napisao „*in lingua spagnuola*“. Prvi put treba čitati „*in lingua latina*“.

Tijekom minulih stoljeća netragom su nestali izvorni tekstovi ne samo latinske nego i španjolske redakcije. Obje danas poznate recenzije potječu iz XVIII. stoljeća.

A) *Lilly-Mendelova latinska verzija* zadržava način argumentacije kakav je bio zastupljen u latinskom izvorniku. Rukopis ima 78 numeriranih listova s praznim stranicama 1v, 59v, 68v i 78v. U svemu 152 stranice malog formata, što znači da rukopisu iz knjižnice Indiana University u Bloomingtonu, U.S.A. (ms. Phillipps Ind. 11798), nedostaje 116 stranica ili više od jedne trećine izvornog teksta.

Na listu 1r nalazi se kraći naslov djela: „Fra/ter/ Vinc/entius/ Paletinus Corzulensis Natione Dalmata: De jure et justitia belli contra Indos ad Philip/pum/ II Hisp/aniae/ Regem“.

Duži naslov prethodi početku rasprave (list 2r): „Incipit prohemium in tractatum de jure et justitia belli quod habent reges Castellae et Legionis in regionibus occidentalis Indiae, quam, quidam novum apellant orbem Ad. S.G. ac potentissimum Regem Philipum Regem Hispaniae, Angliae etc. editum per R. P. Fr. Vincentium Paletinum Corzulensem, natione Dalmatam, ordinis Sancti Dominici et sacrae theologiae baccalaureum“.

Tekst počinje riječima: „Regum autem, et potestas, et magnitudo regni, quod est subter omne coelum, detur populo Sanctorum altissimi...“ (list 2r); završava: „Reges Hispaniarum... eorum facti domini tanquam feudatarii seu per quamdam electionem aliorum aut tanquam armis subiectorum hostium et sic unaqueque provincia sortita est hoc dominium proportionatum suis meritis vel demeritis“ (list 78r).

Plan rasprave slijedi uobičajene skolastičke sheme. Uostalom evo najvažnijih tema koje autor iznosi u obliku „pitanja“ i „tvrdnja“.

8r   *Questio prima: Utrum titulo naturalis societatis ipsi barbari debellari possint, et suis supremis privari dominis?*

8r   *prima propositio: Apud omnes nationes tam fideles, quam infideles, ut precedit a prima rerum institutione et divina ordinatione sunt vera dominia et jurisdictiones.*

14r   *secunda propositio: Peregrinationes hominum communicationes ad invicem et mercium contractus, jure naturali et gentium, ut sic, apud omnes gentes sunt liberi.*

18r   *tertia propositio: Legati jure gentium apud omnes nationes tam fideles quam infideles sunt inviolabiles.*

- 20v *quarta propositio*: Rerum dominia propter justas et legitimas causas tam a fidelibus quam ab infidelibus auferri possunt.
- 23v *quinta propositio*: Nationes occidentalis Indiae ministraverunt legitimas causas regibus Hispaniarum justis belli.
- 45r *sexta propositio*: Hispaniarum reges et eorum duces licite et juste Indianas nationes subjecerunt suo dominio et subiciunt.
- 49v *Questio secunda*: Utrum soli reges Hispaniarum exceptis ceteris Christianis principibus jus et supremum dominium habeant super regiones occidentalis Indiae?
- 50r *prima propositio*: Solum reges Hispaniarum et quibus ipsi licentiam concesserint habent jus peregrinandi ad illas regiones.
- 50v *secunda propositio*: Nulli Christiano principi cujuscumque sit dignitatis per se vel per alios absque Hispaniae regum facultate atque licentia licet ullo pretextu adire illas regiones.
- 51v *tertia propositio*: Quicumque et qualicumque prefulgeat dignitate contrarium attemptare presumpserit excommunicationem latae sententiae ipso facto incurrit.
- 53r *Questio tertia*: Utrum ratione et titulo Romani imperii Reges Hispaniarum habeant jus subiciendi et debellandi tanquam veri eorum et supremi domini illas regiones.
- 53r *prima propositio*: Romanum imperium et Monarchia fuit excellentior et justior omnibus imperiis et Monarchiis infidelium.
- 57v *secunda propositio*: Romanum imperium habuit jurisdictionem tam in oriente quam in occidente quantum spectat ad jurisdictionem Europae, Asiae et Africae satis ex romanorum gestis constat, et historiis qualiter socialibus armis eas subegerint, quod nunc proferre in medium plus esset tedii et prolixitatis quam utilitatis.
- 69r *Questio quarta*: Utrum ratione belli socialis Reges Hispaniarum et eorum duces potuerint vel possint aliquibus occidentalis Indiae nationibus bellum inferre et eos hoc titulo suo subicere dominio.
- 69r *prima propositio*: Jure gentium reipublicae sive comunitati aut principatui ab alio principe injuriam patienti petentique auxilium, alter potest armata

manu suos adjuvare socios et amicos, et in adversarios omnia justī belli jura exercere.

- 73v *secunda propositio*: Si principatus cujuscumque sit conditionis vel tituli postulaverit auxilium ab altero subiciens se dominio opem ferentis ipso facto quo ipsi subvenit, jus postulantis opem quo ad supremum dominium transit in jus auxilium ferentis et remanet ei subditus servatis servandis.
- 75r *tertia propositio*: Bellum sociale fuit inter Christianos et Indos occidentalis Indiae qui petierunt auxilia a ducibus regum Hispaniarum, dedentes se in feudos et amicos subditos Regibus Hispaniae.
- 77r *quarta propositio*: Reges Hispaniarum etiam hoc titulo scilicet socialis belli juste et legitime effecti sunt supremi domini et principes aliquarum illarum regionum secundum convenientiam et proportionem meriti vel demeriti unicujusque regni vel provinciae.

Rukopis završava četvrtim „pitanjem“ u kojem autor raspravlja o pravima španjolskih vladara na američke posjede. Paletin naglašava da se prava Španjolaca na Novi Svijet zasnivaju na savezu i vojnoj pomoći koju su oni pružali određenoj strani za čestih građanskih ratova koji su decimirali stanovništvo i doveli do rasula moćne državne tvorevine pretkolumbovske Amerike. Pisac s puno iskrenosti priznaje da su se španjolski osvajači obilno koristili svađama i netrpeljivošću između indijanskih plemena kako bi s njima što lakše ovladali.

Uvaženi amerikanolozi J. Bisco i L. Hanke s pravom ističu da Lilly-Mendelovoj verziji nedostaju „pitanja“ o

- propovijedanju Evanđenja američkim starosjediocima po ovlaštenju pape Aleksandra VI,
- masakru misionara i španjolskih vojnika,
- nemoralu Indijanaca i
- napadu na Las Casasa zbog – po Paletinovom mišljenju – poraznih posljedica njegove teorije o miroljubivoj evangelizaciji.

Ova četiri „pitanja“ sačuvala su se srećom u španjolskoj recenziji, pisanoj kastiljskim jezikom, koju je krajem XVIII stoljeća napravio J. B. Muñoz. (47)

B) *Kastiljska verzija*. J. B. Muñoz je 21. siječnja 1784. u tajništvu Glavnog ureda za Indije u Madridu otkrio „opširnu raspravu u prilog prava španjolskih kraljeva na osva-

---

47) Završetak Lilly-Mendelove recenzije poklapa se sa str. 31 Muñozove redakcije u izdanju L. Hankea i A. Millaresa Carlo.

janje i zaposjednuće Amerike, /uperenu/ protiv Las Casasa i njegovih istomišljenika. Napisao ju je Fr. Vinko Palantinus. Ova se dijeli u dva dijela, a posvećena je prejasnom /kralju/ Filipu II.“ (48)

Muñozovu recenziju zajednički su objavili L. Hanke i A. Millares Carlo u vrijednoj zbirci dokumenata iz XVI. stoljeća. (49) Hrvatski prijevod ove kastiljske verzije slijedi tekst Hanke-Millaresovog izdanja, uz manje ispravke nekih osobnih imena i određenih geografskih i historijskih datosti do kojih se došlo usporedbom latinske i španjolske redakcije.

OČEVIDAC I SUDIONIK OSVAJANJA YUCATANA

„De iure belli“ Vinka Paletina ima određeni auktoritet u konzervativnim krugovima Španjolske u drugoj polovici XVI. stoljeća, jer autor spisa otvoreno brani tekovine španjolskih osvajanja u Americi. (50)

Paletinovoj raspravi manjka originalnost. Časnu iznimku čine njegove refleksije na doživljaje koji su vezani uz osvajanje Yucataka, posebno njegovog vjerskog i kulturnog središta Chichen-Itze.

Paletin otvoreno izjavljuje da se u iznošenju povijesnog prikaza španjolskih otkrića i osvajanja Novog Svijeta služio djelima povjesničara od kojih se u latinskoj recenziji poimence spominje Francisco Lopez de Gomara. (51) Pažljivom analizom historijskih i topografskih datosti može se s dosta sigurnosti utvrditi međuovisnost autora na relaciji: Oviedo (1535) – Gomara (1551) – Paletin (1558). Zanimljive usporedbe hramova civilizacije Maya s graditeljstvom Kartazana kao i navode Platona, Diodora Sicilskog itd. nalazi u djelu svog suvremenika Diega de Landa. (52)

Vinko Paletin odbija tvrdnje da su Indijanci „plemeniti divljaci“ (Las Casas) odnosno „pasje svinje“ (Sepulveda). Ipak je oštrica njegova pera u prvom redu uperena protiv

---

48) Madrid, Archivo historico nacional, Cartas de Indias, caja 2, no 19; L. Hanke – A. Millares Carlo, Cuerpo, str. XX–XXI; L. Hanke, La lucha por la justicia en la conquista de America, Buenos Aires 1949, str. 517.

49) L. Hanke – A. Millares Carlo, Cuerpo, str. 12–37.

50) Po uzoru na Paletina i francuski franjevac Jean Focher napisao je „Defensorium potestatis Regis Hispaniarum super occidentales Indias.“ Usp. L. Hanke – A. Millares Carlo, Cuerpo, str. XX, bilj. 42.

51) De iure belli, fol. 60r: „Similiter et fabulam illam... cuius mentionem fecit in sua historia Franciscus Lopez Gumara.“

52) Diego de Landa, Relation des choses de Yucatan, Paris 1864 (španjolski tekst i francuski prijevod).

spisa „Brevisima relación de la destrucción de las Indias“ i „Informationes“ biskupa Las Casasa. (53)

Napad na Las Casasa razrađen je više historijski nego teoretski, što je i razumljivo kad se ima u vidu da je autor rasprave „De iure belli“ sudjelovao kao vojnik u osvajanju Yucatana. Ipak u pogledu teoretskih postavki Paletinov tekst daleko zaostaje za argumentiranim izlaganjima drugih dominikanaca kao što su Francisco Vitoria, Melchior Cano i sam Las Casasa. Već je rečeno da se informacije o podvizima Kolumba, Balboe, Bastidasa, Cortesa, Pizarra i drugih, kojima želi dokazati da su Indijanci ismjeivali kršćansku vjeru i kršili zadana obećanja iako su se osvajači prema njima odnosili korektno i u okviru zakona, mogu naći u djelima naprijed spomenutih historičara „conquiste“. I sam iskreno priznaje da je taj materijal crpio iz knjiga. (54) Ali zato o građevinama i stanovništvu Yucatana piše na osnovu vlastitog iskustva, kao očevidac koji je sve to vidio i doživio.

Paletin rado ističe da se nastojao držati razumskog pristupa problemu. Zato i traži srednji put između nepomirljivih stavova Las Casasa i Sepulvede koji svoje teze zasnivaju na „plemenitoj“ odnosno „pokvarenoj“ prirodi američkih starosjedilaca. Indijanci su u Paletinovim očima prekršioi međunarodnog prava, ljudi koji podlo napadaju Španjolce s kojima su prethodno sklopili savez prijateljstva. Svoje izlaganje ograničuje na iznošenju konkretnih slučajeva koji trebà da posluže kao pokazatelji nepravednih postupaka Indijanaca prema – po njegovim riječima – prijateljskim Španjolicima, iako na jednom mjestu kao što smo vidjeli otvoreno priznaje da su se osvajači koristili plemenskim ratovima američkih starosjedilaca. (55)

Izgleda da Paletin nije shvatio argumente Las Casasa i Vitoria o razlikovanju pojmova „conversio“ i „dominatio“. Iznenaduje i njegovo dokazivanje prava španjolskih kraljeva na američke posjede preko „svjetske vlasti“ koju je Krist povjerio Petru i njegovim nasljednicima te je u osobi pape Aleksandra VI. spomenute zemlje povjerio kraljevima Aragona i Kastilje. (56)

Vinko Paletin spominje kartaško zauzeće Amerike, ali se ne koristi argumentom koji bi išao u prilog njegovoj tezi: Kartažani su otkrili i zaposjeli Ameriku. Rimljani kao

---

53) De iure belli, fol. 3v: „Quorum regum duces in suo libello famoso, quem informationum vocant.“ U kastiljskoj redakciji dvaput se spominje isti spis biskupa Las Casasa.

54) De iure belli, fol. 60rv.

55) Ovo se lijepo vidi u četvrtom „pitanju“. Usp. lat. recenziju, fol. 69r–78r. Vidi niže str. 46–47.

56) Ovdje se misli na pismo „Inter caetera“ (4. svibnja 1493) kojim papa Aleksandar VI razgraničuje novootkrivene prekomorske posjede Španjolske i Portugala. Prema ovom razgraničenju Španjolskoj pripadaju zemlje koje je Kolumbo otkrio ili ih još treba otkriti zapadno od demarkacione crte: Azorski otoci – ušće rijeke Amazone. Usp. Ch. M. de Witte, Les bulles pontificales et l'expansion portugaise au XV siècle, Revue d'histoire ecclésiastique, LIII, 1958, str. 443–447; K. Bihlmeyer – H. Tüchle, Storia della Chiesa, sv. III, Brescia 1960, str. 183.

pobjednici nad Kartagom stižu prava na njihove posjede. Španjolski kralj Karlo I. dolazi pod imenom Karla V. na čelo „svetog rimskog carstva“, što znači da samim tim postaje i gospodar rimskih odnosno kartaških prekomorskih posjeda. Čini se da kartaška tema Paletina zanima samo u vezi s hramovima Maya koje je vidio u Chichen-Itza i na Yucatanu.

Opis civilizacije Maya na Yucatanu svakako je najzanimljiviji dio Paletinove rasprave. Vrlo zanimljivo, iako odveć sažeto, Paletin opisuje dolazak španjolskih vojnika u grad Chichen-Itzu. Opis hramova po veteranu Montejove vojne ekspedicije jedan je od najstarijih ako ne i prvi sačuvani prikaz položaja građevina najvećeg vjerskog i kulturnog središta nestale američke civilizacije. Pisac vjerno prenosi na papir utiske koje je stekao promatrajući monumentalne građevine Maya, njihove velebne hramove s raskošnim zidnim slikarstvom i crtežima vojnika koje on poistovjećuje sa starim Kartažanima. Paletin je siguran da su ove grandiozne spomenike podigli stranci koji su onamo došli preko mora. Kad su kasnije ta velebna zdanja njihovi graditelji iz nama nepoznatih razloga napustili, došli su Indijanci i velikim dijelom srušili i uništili. Autor nas uvjerava da su nepoznati bradati ljudi, koje spominju indijanske legende, došli iz drevne Kartage.

IZMEĐU LAS CASASA I SEPULVEDE

S otkrićem i kolonizacijom Novog Svijeta iskrslili su mnogi društveno-etički problemi koji su Španjolce podijelili u dva oprečna i na oko nepomirljiva tabora.

Dominikanski kolegij San Gregorio u Valladolidu bio je između 1547. i 1552. poprište burnih rasprava između temperamentnog biskupa Bartola de las Casas, neustrašivog borca za prava američkih Indijanaca, i doktora teologije Juana Ginesa Sepulvede, branitelja španjolskih posjeda u Novom Svijetu.

Dominikanci iz Valladolida, posebno uvaženi teolozi Bartol de Carranza i Domingo de Soto, u uskoj su vezi sa sveučilištem u Salamanci gdje je njihov subrat Melchior Cano preuzeo katedru moralne teologije poslije smrti Francisca de Vitorie, „oca međunarodnog prava“.

U kolegiju San Gregorio Las Casas sastavlja svoje najznačajnije spise u obranu indijanskih prava. U jednom takvom spisu, objavljenom pod naslovom „Treinta proposiciones jurídicas sobre el título y seniorio supremo y universal que los reyes de Castilla y Leon tienen al orbe de las que llamamos Indias Occidentales“, (57) biskup Chiapa poziva španjolske vladare na obaveze u odnosu na evangelizaciju Novog Svijeta. Las Ca-

---

57) Tekst je objavljen u Sevilli 1552. zajedno s još tri spisa' Brevisima relacion de la destruccion de las Indias; Disputa entre Las Casas y Sepulveda; Tratado sobre ia materia de los Indios que se han hecho en ellas esclavos. Usp. Bartolome de las Casas, Historia de las Indias, sv. I, Mexico 1877, str. 96.

sasova aluzija na darovnicu pape Aleksandra VI. iz 1493. jedina je dodirna točka između njega i Paletina. (58)

Netom je Las Casas dao u javnost „Treinta proposiciones“, protivnici su ga javno optužili da potkopava temelje španjolske dominacije u Novom Svijetu. Na ove optužbe biskup Chiapa odlučno odgovara da suverenitet španjolskih vladara ni u kom slučaju ne ukida legitimna prava urođeničkih „cacique“. (59)

U „Tratado sobre los Indios que se han hecho esclavos“, Las Casas ide još dalje izjavljujući da su španjolski osvajači i doseljenici na nedopušten način pokorili Indijance. „Conquistadores“ su se branili da su Indijance pokorili u „pravednim ratovima“ opravdavajući, prema tadašnjem pravu, potčinjavanje poraženih.

Teoretsko pitanje o zakonitoj upotrebi sile protiv indijanskog stanovništva pokrenuo je Juan Gines de Sepulveda koji je u Rimu tiskao svoj polemički spis „Democrates alter, sive De justis belli causis“. (60) Kanonik iz Cordobe smatra da rat protiv Indijanaca nije samo dopušten nego i preporučljiv, jer su ovi krivobošci, barbari i po svojoj prirodi robovi. Njihovo prethodno potčinjavanje samo će olakšati posao misionara i spriječiti obredno žrtvovanje nevinih ljudi.

Ovakvim zaključivanjem, koje je svojstveno imperijalistima svih epoha, Sepulveda je htio pridobiti javno mnijenje, ali je Las Casas odmah zatražio da profesori sveučilišta u Alcali i Salamanci, u kojima su dominikanci imali većinu, ispitaju sadržaj spomenutog djela. Pokazalo se da Sepulvedine teze nisu u skladu sa službenom naukom pa je tiskanje spomenutog djela zabranjeno na teritoriju Španjolske.

Godine 1550. car Karlo V. zabranio je provizorno nove osvajačke pohode i zatražio da mu teolozi odgovore na pitanje: da li evangelizacija iziskuje preventivne oružane intervencije? Skupu od četrnaest teologa, koji su se još u kolovozu iste godine sastali u Valladolidu, predsjedao je Domingo de Soto. Prvo je Sepulveda pročitao sažetak spisa „Democrates alter“. Zatim je Las Casas otpočeo s čitanjem svoje „Apologije“ na latinskom. (61) Nakon petodnevnog čitanja, koje su prisutni zbog vrućine s naporom pratili, zaključeno je da Domingo de Soto pismeno rezimira pozicije protivnika, što je ovaj

---

58) Usp. Las Casasov „Tratado comprobatorio del imperio soberano y principado universal que los reyes de Castil'a y León tienen sobre las Indias“ (1533).

59) Cacique (čitati: kasike), riječ kubanskog porijekla. Španjolci su tako nazivali plemenske ili pokrajinske šefove u Meksiku. „Caciques“ su imali gotovo monarhijsku vlast.

60) Sepulvedin polemički spis tiskan je u Rimu 1535. godine. Točan naslov: „De convenientia militaris disciplinae cum christiana religione dialogus, qui inscribitur Democrates.“

61) „Apologija“ je pisana latinskim jezikom. Ima 560 listova, in folio. Rukopis ovog još uvijek neobjavljenog djela čuva se u pariškoj Nacionalnoj biblioteci.

učinio na jasan i objektivan način. Debata je nastavljena u proljeće 1551. godine. Sepulveda je napisao dvanaest prigovora na teze „gospodina biskupa“, na što je ovaj odgovorio s dvanaest replika. Na kraju su se obojica smatrali pobjednicima, iako je Sepulveda ustvari poražen jer njegovo djelo nije postiglo „imprimatur“ u Španjolskoj. Osvajački pohodi bili su i dalje suspendirani, a prema kraljevskim instrukcijama iz 1556. riječ „conquista“ – koju Las Casas smatra muhamedanskom i nepravednom (62) – zamijenjena je izrazima „nuevos descubrimientos“ (nova otkrića) (63).

Debata u Valladolidu ima historijski značaj, jer vrijedi i za vjerovjesnike kasnijih stoljeća koji dolaze u poganske krajeve iza kolonijalne okupacije.

Od četiri Sepulvedina argumenta u prilog „pravednoga rata“ ostaje kao prihvatljiv samo posljednji, tj. pravo intervencije da se oslobodi nevine. Las Casas ide još dalje od teologa svoga Reda. Iako dopušta da su nevini „po božanskom pravu pod zaštitom Crkve“, ipak ne prihvaća rat kao sredstvo njihovog oslobađanja jer „između dva zla treba izabrati manje“. (64)

Las Casas minimizira Sepulvedinih dvadeset tisuća godišnje žrtvovanih zarobljenika u samom Meksiku, (65) dokazujući da su Indijanci svoja božanstva štovali u „dobroj vjeri“ i kao takvi imali dužnost braniti vlastite bogove. (66)

---

62) Bartolome de las Casas, Memorial de remedios, izd. J. Perez de Tudela, Obras, sv. V, str. 21.

63) M. Mahn-Lot, Barthélemy de las Casas: L'Évangile et la force, Paris 1964, str. 59.

64) Ovdje se konkretno misli na obredno žrtvovanje zarobljenika u Meksiku. U „Apologetica historia“ (usp. R. Romano, Les mécanismes de la conquête coloniale: les conquistadores, Paris 1972, str. 106) Las Casas vjeruje „da na svijetu nema naroda, bio on grub, neobrazovan, divlji i barbarski, surov ili okrutan i gotovo životinjski, kojega se ne bi moglo civilizirati i dovesti u red, da postane miran i dobar, ako se pritom upotrijebi okretnost i vještina te ako se slijedi put koji je vlastit i prirodan ljudima, tj. put ljubavi, blagosti i oduševljenja i ako se traži samo taj cilj. Razlog trebamo tražiti u činjenici (koju iznosi Ciceron u I. knjizi „O zakonima“) da su svi narodi svijeta sastavljeni od ljudi i da za sve ljude, kao i za svakoga od njih, ima samo jedna moguća definicija, tj. da su razumna bića: svi imaju razum, volju i slobodu izbora, jer su stvoreni na sliku Božju... Svaka rasa ljudi je zasebna jedinka a svi su slični gledom na postanak i narav i nitko se ne rađa već obrazovan; stoga svi mi u početku osjećamo potrebu da nas vode i pomažu nam oni koji su rođeni prije nas. Isto je tako kad se na svijetu nađu divlji narodi koji slične neobrađenoj zemlji na kojoj raste divlja trava i korov, ali koja u isto vrijeme sadrži u sebi toliko prirodne snage za zdrave i korisne plodove, ako je netko obradi i njeguje... Tako je posve nemoguće da čitav jedan narod bude potpuno nesposoban, barbarski ili toliko nedostatne razumnosti da nije sposoban sobom upravljati ili biti privučen kakvom plemenitom moralnom doktrinom, napose da se ne bi moglo poučiti ga u stvarima vjere ili prožeti kršćanskom naukom.“

65) Žrtvovanje ljudi je općenita pojava kod centralno-američkih civilizacija, posebno kod Azteka i Maya. U broju žrtava historičari se razilaze. Biskup Zumarraga iznosi da se u Tenochtitlanu (tj. Meksiku) godišnje žrtvovalo do 20.000 ljudi. Gomara taj broj udvostručuje. Acosta piše da je za određenih svečanosti bilo žrtvovano između pet i dvadeset tisuća ljudi. Neki misle da se kod inauguracije hrama u čast božanstva Huitzilopochtli žrtvovalo 20.000 ljudi. „Radilo se“ četiri dana od zore do mraka u raznim krajevima aztečkog carstva. Torquemada taj broj povećava na 80.000.

Biskup Chiapa ne odobrava rat „zbog naviještanja Evandjelja“ (treći Sepulvedin argument) te ide još i dalje od Francisca Vitorie, koji dopušta mogućnost oružane intervencije protiv onih što se protive propovijedanju misionara: „Ako bi indijanske republike — piše on — složno odbile da nas (tj. misionare) ne žele slušati, mi ipak protiv njih ne bismo mogli povesti rat“. (67)

Utjecaj Las Casasa vidi se također u naučavanju Dòminga de Soto koji 1553. izjavljuje: „Naše je oružje ljubav i uvjeravanje. Kršćanska bi vjera svima postala odvratnom kad bi se naviještala uz pomoć oružja. Nije dopušteno činiti zlo da se postigne dobro (usp. Rim 3,8)“. (68) Glede kažnjavanja zbog zločina ljudožderstva i žrtvovanja nevinih ljudi idolima Domingo de Soto, za razliku od svog učitelja Vitorie, tvrdi da „samo Bog ima pravo kazniti grešnike. Ovo pravo ni u kom slučaju ne pripada kršćanskim vladarima“. (69)

Biskup Las Casas smatra da se broj žrtvovanih kreće između 100 i 200. Istina je najvjerojatnije na strani Bernala Diaza del Castillo, borca od samih početaka „conquiste“, koji u svojoj knjizi „Verdadera historia“ spominje 2.500 žrtava godišnje u Meksiku. Usp. M. Mahn-Lot, Barthélemy de las Casas, str. 61; F. A. Peterson, *Le Mexique précolombien*, Paris 1976, str. 173–174.

66) Las Casas, *Disputa ó controversia*, 336; M. Mahn-Lot, Barthélemy de las Casas, str. 192.

67) Usp. M. Mahn-Lot, Barthélemy de las Casas, str. 61. Koliko se Las Casas razlikuje od Sepulveda najbolje pokazuje slijedeći tekst kanonika iz Cordobe: „Ima onih koji su po prirodi gospodari i drugih koji su po naravi sluge. Oni što prednjače drugima po razboritosti i razumu, iako druge ne nadmašuju fizičkom snagom, po samoj naravi su gospodari; naprotiv, lijenčine i oni koji su spora duha, premda imaju fizičke snage za ispunjenje svih potrebnih zadataka, po naravi su sluge... Takvi su barbarski i neljudski narodi, strani civiliziranom životu i miroljubivim običajima. Uvijek će se smatrati pravednim i u skladu s ljudskim pravom da takvi budu podvrgnuti vlasti kulturnijih i humanijih vladara i naroda, da se /barbari/ zahvaljujući kreposti ovih posljednjih i razboritosti njihovih zakona ostave barbarstva i prilagode humanijem životu i štovanju kreposti. Ako odbiju tu vlast onda im je treba nametnuti pomoću oružja i taj će rat biti pravedan, kao što proizlazi iz prirodnog prava. Kao zaključak treba reći da je pravedno, normalno i u skladu s prirodnim zakonom da čestiti, inteligentni, kreposni i humani upravljaju s onima koji tih vrлина nemaju“ (Juan Gines de Sepulveda, *Dialogum de iustis belli causis*; izd. R. Romano, *Les mecanismes*, str. 107).

68) Domingo de Soto, *De justitia et jure*, Salamanca 1553; V. Carro, *La teologia y los teologos-juristas espanoles ante la conquista de America*, sv. II, Madrid 1944, str. 258–268.

69) Francisco Vitoria (*Première leçon sur les Indiens*; izd. R. Romano, *Les mecanismes*, str. 107–108) tvrdi da „barbari, isto kao i kršćani, imaju stvarnu vlast, kako javnu tako i privatnu... Nedompuštivo bi bilo uskratiti onima koji nikada nisu počinili nepravde ono što je dopušteno Saraceni-ma i Židovima, tim vječnim neprijateljima kršćanske vjere... Ostaje odgovoriti na suprotni argument, tj. da su barbari po prirodi robovi, jer nisu dovoljno inteligentni da upravljaju sami sobom. Aristotel /na kojega se poziva Sepulveda/ sigurno nije htio reći da bi manje inteligentni ljudi po svojoj prirodi bili podložni pravu nekog drugog i da ne bi imali vlast upravljati nad samima sobom niti nad izvanjskim stvarima. On govori o ropstvu koje postoji u građanskom društvu: ovo ropstvo je zakonito i ne čini nikoga po prirodi robom. Ako ima ljudi koji su po naravi manje inteligentni, Aristotel ne želi reći da je dopušteno sebi prisvojiti njihova dobra i njihovu imovinu, primorati ih na ropstvo i staviti na prodaju, nego želi naglasiti kako takvi sigurno imaju potrebu da budu vođeni i upravljani od drugih. Za njih je dobro da budu pokoreni od drugih isto kao što djeca imaju potrebu da budu podčinjeni svojim roditeljima prije nego postanu odrasli... Tako, dopuštajući da bi ti barbari (tj. Indijanci) bili i glupi i zatucani, ipak im se ne može uskratiti stvarna vlast i ne treba ih ubrojiti među one koji su po zakonu robovi.“

Godine 1552. Las Casas objavljuje „Brevisima relacion de la destruicion de las Indias“ i nekoliko sličnih spisa u kojima iznosi u javnost negativne strane „conquista“. Vinko Paletin, oboružan iskustvima vojnika i sudionika Montebove ekspedicije na Yucatanu, pokušava – vješto ali bez većeg uspjeha – osporiti istinoljubivost misionara i biskupa Las Casasa. (70)

Iz svega dosad rečenoga proizlazi konstatacija da je Paletin doživio neuspjeh u (uzaludnom) pokušaju traženja srednjeg puta između nepomirljivih stavova Las Casasa i Sepulvede. Što više, španjolska „conquista“ u dominikancu iz Korčule nalazi jednog od najvjernijih, iako ponekad dosta nespretnih i tendencioznih, teoretičara podvrgavanja američkih starosjedilaca vlasti evropskih doseljenika.

Paletin je po uzoru na Sepulvedu pristaša teorije prema kojoj neki narodi mogu biti kažnjeni zbog svojih grijeha. Da bi se okoristio ovom tezom, Paletin bez rezerve i na temelju osobnog iskustva optužuje Indijance da su pijanci, kradljivci, izdajice i neprijatelji svake kreposti i dobrote. Treba ih kazniti jer nevine ljude žrtvuju svojim božanstvima, odaju se sodomiji i drugim grijesima protiv naravi. Na kraju, pozivajući se na vlastito iskustvo, ističe da se ovi barbarski narodi mogu popraviti samo primjernim kaznama i primjenom sile.

Opravdanost rata i španjolsku okupaciju Novog Svijeta Paletin dokazuje s nekoliko tada općenito prihvaćenih činjenica:

- 1) Svi ljudi imaju pravo prisvojiti zemlju koju su zaposjeli, ako je prije toga netko drugi nije već zauzeo.
- 2) Putovanja, komunikacije i robne razmjene slobodni su za sve ljude.
- 3) Kod svih naroda poslanici (ambasadori) su po prirodnom pravu nepovredivi.
- 4) Privatno vlasništvo, koliko god ono bilo opravdano i zakonito, može se u nekim slučajevima ukinuti.
- 5) Američki narodi (Indijanci) dali su španjolskim kraljevima zakonitih razloga za „pravedni rat“.
- 6) Španjolski kraljevi i njihovi namjesnici dopušteno i pravedno podredili su i podlažu pod svoju vlast američke narode (Indijance). Ovo posljednje Paletin dokazuje:

- a) činjenicom da su neki urođenički vođe sklopili savez sa Španjolcima i svojevrijedno im se podložili,
- b) papinom odredbom da se Indijancima propovijeda Evanđelje,
- c) činjenicom da su mnogi Indijanci odbili misionare i sprečavali ih u njihovom propovijedanju.

---

70) U raspravi „O pravu i opravdanosti rata“ Paletin spominje Las Casasa kao svećenika (vidi str. 49), biskupa (str. 22, 28, 32, 36, 49, 52, 53, 54) ili na njega aludira (str. 23 i 50).

O PRAVU I OPRAVDANOSTI RATA ŠTO GA KRALJEVI ŠPANJOLSKE
VODE PROTIV NARODA ZAPADNE INDIJE

Sa španjolskog preveo prof. I. Mihojević (71)

Objavljeni spisi biskupa Las Casasa (72), uvredljivi i štetni, bili su povod ove radnje u kojoj se želi dokazati da španjolski kraljevi – snagom papine darovnice (73) – mogu oružjem zauzeti /Zapadne/ Indije (74) radi širenja kršćanske vjere.

/Vinko Paletin/ iznosi dva oprečna mišljenja /u vezi s problemom španjolskih osvajanja u Novom Svijetu/:

Prvo. Budući da su Indijanci idolopoklonci, barbari, idioti, nesposobni za rasuđivanje /i/ po prirodi robovi, mogu im se oduzeti njihova dobra i sloboda.

Drugo. Budući da su /Indijanci/ razumni, skromni, pobožni itd., ni po kakvom pravu ne može se protiv njih povesti rat.

Između ovih dviju skrajnosti treba izabrati sredinu. Ono što /V. P./ govori o Indijancima, tvrdi da je sam vidio.

[Prvo pitanje]

Da bi dokazao opravdanost rata i okupaciju zemlje /V. P./ utvrđuje da

- 1) svi ljudi prisvajaju zemlje koje su osvojili ako ih već nije zauzeo netko drugi,
- 2) putovanja ljudi, komunikacije i robne razmjene slobodni su za sve,
- 3) poslanici su nepovredivi kod svih naroda po prirodnom pravu,

---

71) Okruglim zagradama označene su riječi odnosno rečenice koje su uzete zbog jasnoće teksta iz latinske recenzije ili su zagradama označene u „Cuerpo de documentos“. Navodnici su također iz knjige L. Hankea i A. Millaresa Carlo. Riječi iz uglatih zagrada nisu iz Paletinova spisa nego su umetnute da prijevod bude razumljiviji. – Zahvaljujem prof. I. Mihojeviću koji se s puno spremnosti potrudio prevesti ovaj inače stilski i leksički zamršen tekst. Riječ zahvalnosti upućujem i dr. R. Kupareu zbog susretljivosti u rješavanju nekih sumnjivih mjesta u prijevodu.

72) Pod „objavljenim spisima biskupa Las Casasa“ Paletin vjerojatno misli na četiri rasprave koje su objavljene u Sevilli 1552. godine (vidi gore br. 57). On te spise naziva „Informaciones“ (vidi str. 36 i 49).

73) U pismu „Inter caetera“ (vidi bilj. 56) papa naglašava obavezu španjolskih vladara gledom na širenje Evanđelja i kristijanizaciju Novoga Svijeta. Ovo je pismo pogrešno smatrano aktom razgraničenja španjolskih i portugalskih interesa u političkom smislu, a zapravo se radi o podjeli teritorija vezanih uz slanje misionara.

74) Izraz „Amerika“ ne upotrebljava se u Španjolskoj prije XVIII stoljeća. Paletin se služi tada uobičajenim nazivom „Indije“ odnosno „Zapadne Indije“.

4) privatno vlasništvo, koliko god bilo opravdano i zakonito, može se u nekim slučajevima ukinuti (zbog zloupotrebe, jer privatno dobro mora uzmaknuti pred javnim dobrom, mirom, redom itd.),

5) „Narodi Zapadne Indije dali su španjolskim kraljevima dovoljno razloga za pravedan rat“, jer su se ogriješili o spomenuta načela i prava.

/Autor/ to dokazuje poviješću još od Kolumba.

[*Kristof Kolumbo*]

„Iza kako je svojim lađama stigao na obale otoka nazvanih *Španjolski otok* i/li/ *Sveti Dominik* (75) sklopi, u ime katoličkih kraljeva, (76) prijateljstvo s kraljeri onog otoka ili kako oni kažu s „cacique“, koji se zvao *Guacanagari*, utanačivši s njime mir. U znak prijateljstva pružili su si desnice i izmijenili darove.“ S njegovom privolom i dopuštanjem Kolumbo je na obali sagradio utvrđenje. Nakon što su postali dobri prijatelji /Kolumbo/ „ostavi ondje *Rodrigo de Arano* na čelu s trideset osam Španjolaca“ da kao izaslanici podržavaju prijateljstvo; potom se vrati u Španjolsku.

Kad je na drugom putovanju stigao u tu luku, nađe da su Indijanci utvrđenje zapalili i razrušili a onih trideset osam Španjolaca pobili. Ozlojeđen zbog povrijeđenog prava /Kolumbo/ sagradi drugo jače utvrđenje odakle bi mogao poduzeti odmazdu. Nek onda /Las Casas i slični/ ustvrde da Indijanci nisu dali dovoljan motiv (za pravedni rat). Kolumbo je kod toga obuzdavao bijes svojih vojnika; jednoga je zbog pretjeravanja (u okrutnosti prema Indijancima) čak i objesio. Neki govore da je onih trideset osam Španjolaca stradalo zbog toga „što su napadali otočane i oskrvnjivali njihove žene i kćeri.“ (77)

Nije naime vjerojatno da bi se tako malobrojni odvažili protiv milijuna Indijanaca. Ne vrijedi ni izgovor da su oni, iako malobrojni, bili naoružani a Indijanci to nisu, jer su ovi također imali lukove, strijele i drugo oružje.

Treće Kolumbovo putovanje bilo je 1498. (Kolumbo) je stigao na *Cubagua* ili *Otok bisera*, prozvan tako jer se tu mnogo love. S Indijancima je postupao po kršćanskoj

---

75) Hispaniola ili San Domingo, današnji Haiti.

76) Izabela I Kastiljska (1451–1504) i Ferdinand Aragonski (1452–1516), vladari jedinstvene i od Maura oslobođene Španjolske.

77) Diego de Landa (*Rélation des choses de Yucatan*, str. 87–89) iznosi da su vojnici Francisca de Montejo Mlađeg nepokorne Indijance žive spaljivali, zarobljenicima sjekli ruke i noge, žene i djecu vješali po stablima ili ih s kamenom o vratu bacali u vodu (usp. H. B. Parkes, *Histoire du Mexique*, Paris 1971, str. 85). Osvajači su dokazivali da Indijanci nisu ljudi, jer se odaju homoseksualnosti, idolatriji i ljudožderstvu. Njihove sumnje rastjerao je Las Casas: „Ako su Indijanci životinje, kako to mnogi žele dokazati, tada je grijeh protiv naravi seksualno općiti s njihovim ženama, kao što to mnogi Španjolci rado čine.“ Usp. J. Lafaye, *Les conquistadores*, Paris 1973, str. 66.

umjerenosti, sklopio ugovor o biserima, bez sile i da pritom nikoga nije zarobio sprijateljio se s mnogima od njih kao i s mnogima s kopna. Iza toga je otišao na otok Svetog Dominika.

U četvrtom putovanju, po povratku iz Španjolske, došao je na spomenuti otok ali mu poglavica nije dozvolio da se iskrca. (Kolumbo) je pošao na Jamaiku ali, nošen jakom olujom, stigne do rijeke i luke *Veragua*. S onim je Indijancima trgovao i dao im mnoge darove. Sprijateljio se s „cacique“ *Quibirom*, kraljem one pokrajine. Našavši da je mjesto zgodno za trgovinu, Kolumbo s dopuštanjem spomenutog kralja i uz pomoć urođenika na ušću rijeke utemelji naseobinu. Malo zatim, bez ikakvog povoda, kralj (Quibira) ustade protiv naših; njegovi Indijanci oduzeli su našima dva čamca, dvije lađe, a u borbi ubiju dvadeset Španjolaca. (78)

[*Vasco Nuñez de Balboa*]

Poslije Kolumba posebno se istakao Vasco Nuñez de Balboa, koji je otkrio Južno more. (79) „Ovaj odlični muž bio je razborit u svim svojim pothvatima; blag s Indijancima, prijazan sa svojim ljudima, odličnog nastupa, pun kršćanske revnosti. Nijednu nezgodnu stvar nije počinio, pa je zacijelo dostojan besmrtnosti slave.

Nakon što je zadobio upravu naseobine *Santa Maria del Antigua* (80), imao je pod sobom dvjesto pedeset Španjolaca i ništa više. Izazvan od nekog malog kralja koji se zvao *Careta*, iz susjedne pokrajine, /Balboa/ ga sa svojih sto trideset Španjolaca pobijedi i zarobi zajedno s njegovom ženom i sinovima. U selu nađe četiri Španjolca, živa i zdrava, koje je *Careta* čuvao kod sebe. Španjolci su se veoma začudili da se kod barbarskog kralja našlo toliko humanosti i dobrog postupka, što nigdje drugdje kod onih divljih naroda nisu zapazili. Obaviješten o slučaju Balboa smjesta oslobodi spomenutog Caretu sa ženom, sinovima i svim njegovim. I ne samo da ga je učinio svojim prijateljem nego i saveznikom u ratu. Njegovom zaslugom i pomoći sprijateljio se s drugim obližnjim kraljem, zvanim *Comagre*, i s njegovim sinom *Paniacom*. Uspije mu da su ovi postali dobri prijatelji kršćana. Paniaco je (i sam) postao kršćanin i na krštenju dobio ime *Carlos*. Ovaj Paniaco – don Carlos izvijestio je Balbou o velikom moru na jugu, koje zovemo Južnim morem, i tom prigodom izrekao ove riječi: 'O kršćani, ako ne vjerujete da vam govorim istinu vezanog me vodite sa sobom dok se ne uvjerite u istinitost; smaknite

---

78) Opis Kolumbovih (1451–1506) putovanja Paletin je, iako u dosta skraćenom obliku, preuzeo od Francisca Lopeza Gomare, *Historia de las Indias y conquista de Mexico*, Zaragoza 1552 (cit. prema francuskom izdanju, Paris 1606, 1. 14r–32v).

79) Vasco Nuñez de Balboa (1474–1517), španjolski moreplovac, uputio se preko Paname u centralnu Ameriku i 1513. otkrio veliko more koje su Španjolci prozvali Južnim. Godine 1520. Magellan ga je nazvao Tihí ocean (šp. *Océano pacífico*).

80) Španjolska naseobina na istočnom dijelu Panamske prevlake, južno od kanala.

me, ako sam vam lagao.' Na taj način, 1512. godine našega spasenja, Vasco Nuñez de Balboa sa svojim opremljenim vojnicima, s Indijancima kralja Carete i s prijateljem Paniacom dao se na otkrivanje onog Južnog mora. Na tom putu, s uvjerenjima i lijepim riječima, bez rata se sprijateljio s mnogim Indijancima. Što se tiče ostalih koji su mu se borbom usprotivili, nakon što ih je pobijedio i svladao, osvojio bi njihova sela, gradove i kuće, ali nije dozvolio da im vojnici nanesu ikakvu štetu ili zlo: ni osobama, ni imanjima, ni kućama. Lijepim riječima i djelima postupao je s njima kao sa svojim i na taj ih način ostavljao prijateljima; opraštao im uvrede ukoliko bi mu ovi Indijanci, iako pobijeđeni, priječili put i smetali prolaz kroz svoja područja, što je protivno međunarodnom pravu. (81) Savjetovao im je da prigrle kršćansku vjeru i priznaju poslušnost i pokornost španjolskim kraljevima; tako ih je sve ostavljao upokorene (82), a izmjenom darova i prijateljski raspoložene. Idući dalje /Balboa/ je otkrio Južno more i obišao dobar dio obale a zatim se vratio na polaznu točku.“ (83)

[Rodrigo de Bastidas]

„Što da kažemo sada o Rodrigu de Bastidas koji je kao prvi upravljao pokrajinom *Sve-te Marte*? (84) Pobijedio je Indijance, ali je s njima postupao kao pravi kršćanin braneći ih i sprečavajući da im Španjolci nanesu kakvo zlo. Zbog toga se *Pedro de Villafuerte*, inače njegov veliki prijatelj, pobunio zajedno s vojnicima protiv Rodriga de Bastidasa te ga opako i okrutno pogubio.“

---

81) Ovdje pisac aludira na učenje Francisca Vitorie (1492–1546). Ovaj naime dopušta da se rat može povesti protiv onoga a) tko narušava pravo na slobodan prolaz i trgovanje, b) tko bi se usprotivio i stao na put slobodnom propovijedanju Evandelja (prema Mk 16, 15), c) ako vladari barbara (Indijanaca) sile obraćenike da se vrate prijašnjem idolopoklonstvu, d) ako u nekoj zemlji postoje neljudski zakoni (npr. žrtvovanje ljudi) tada kršćani mogu intervenirati i pokoriti je, e) ako dva barbarska vladara međusobno ratuju tada Španjolci mogu priteći u pomoć napadnutoj strani i naravno podijeliti plodove pobjede (argument „saveznika i prijatelja“). Vitoria se također poziva na pravo naroda da sam odlučuje o svojoj sudbini, npr. ako većina podanika nekog indijanskog „cacique“ primi kršćanstvo i želi postati podanikom španjolskog kralja onda je vojna intervencija Španjolaca opravdana. Vitoria je svjestan da se pod pojmom „pravo zaštite“ kriju mnoge opasnosti, stoga ostaje neodlučan glede tog naslova čak i u slučaju da je kolonijalna uprava zamišljena i provedena u djelo isključivo u interesu potčinjenog naroda. Usp. J. Lafaye, *Les conquistadores*, str. 70–72; M. Merle, *L'anticolonialisme européen de Las Casas à Karl Marx*, Paris 1969, str. 56–59).

82) Paletin upotrebljava glagol „pacificar“, uspostaviti mir, umiriti kaznenim mjerama, stišati (ustanak naroda).

83) S ekspedicijom Balboe započelo je osvajanje američkog kopna (tierra firme). Pedrarias Davila, guverner „Zlatne Kastilje“ (Panamske prevlake) osudio je Balbou na smrt. O ovom posljednjem Las Casas je zabilježio: „Takav je bio svršetak Vasca Nuneza Balboe koji je bez prestanka radio, kako bi sam običavao govoriti, na proširenju vlasti španjolske krune, ubijajući one ljude /Indijance/ i uništavajući ih.“ Usp. M. Mahn-Lot, *La conquête de l'Amérique espagnole, Que sais-je? 1584*, Paris 1974, str. 25.

84) Santa Marta, pokrajina i grad na sjeveru Kolumbije.

„Iste 1512. godine kad je Balboa otkrio more s one strane /Panamske prevlake/, tj. Južno more, Juan Ponce de Leon, nastupajući prema sjeveru /.../ otkrio je zemlju nazvanu *Florida* i odatle se vratio u Španjolsku. Kraljevi ga imenovaše zapovjednikom one zemlje.

Isplovivši iz Cadiza, s tri lađe i četiri stotine ljudi, stiže na otok *Guacana* ili drukčije *Guadalupe* (86) i približi se luci. Budući da su poslije naporne i mnogodnevne duge plovidbe ustrebali drva, vode i drugih stvari /.../ i budući da nije vidio nijednog Indijanca, zapovjednik je poslao ljude da nasijeku drva a žene da siđu na kopno i operu rublje. (87) Tada otočani Karipci (88), vrlo loša vrsta ljudi i ljudožderi što su stajali sakriveni u zasjedi, izađu sa svojim uzdignutim otrovnim strijelama i pobiju sve one koji su sišli na kopno. Mnogi su bili ranjeni tako da su jedva umakli i veoma ožalošćeni otplovili na Floridu. Kada su htjeli sići na kopno bili su od Indijanaca ometani, iako se ovima prije toga nije nanijela nikakva sila ili nepravda. Kada su Indijanci ugleдали one lađe i narod, odmah naoružani trkom dođu na obalu. Zametne se bitka u kojoj mnogi od naših poginu. I zapovjednik je bio ranjen pa, kako mu je sreća bila nesklona, ostavi onaj mrski i za strance negostoljubivi kraj te otplovi na otok *Kubu*, gdje je uslijed one rane i umro.

Narod je na Floridi okrutan. Ne trpi i ne podnosi društvo pridošlica i stranaca. Od početka pothvata i otkrića onih zemalja pa do danas nije s njima nikada bilo moguće prijateljstvo kao ni trgovina ni drugarstvo. I nikada ondje nije bilo sigurnosti za izgubljene brodolomce jer onuda svakog dana stradaju brodovi, izvrmu se ili nasuču, a Indijanci ih pobiju i pojedu. Tamo je *Pedro Agustino* doživio brodolom, a Indijanci su njega i svu njegovu posadu jednostavno pojeli. Iza njega istu sudbinu doživio je i istu smrt našao *Juan de la Palla*. Godine 1550. Indijanci sa Floride ubili su *fra Luisa de Cancer* (89), i *fra Diega de Tolosa*, svećenika, i *fra N. de Fuentes*, trećoreca; sva trojica

---

85) Ovdje Paletin doslovno kopira izvještaj Francisca Gomare (*Histoire générale*, 1. 56v–57r). Juan Ponce de León (o. 1460–1521), španjolski moreplovac, guverner Portorica (1509), pošao je oko 1512. godine u potragu za zemljom gdje se, prema pričanju stanovnika Antilskog otočja, nalazi „izvor mladosti“ i otkrio Floridu (prozvana tako jer je otkrivena na cvjetnicu koja se na španjolskom zove „Pascua florida“).

86) Guadalupe je otkrio Kolumbo 1493. Usp. Gomara, *Histoire générale*, 1. 37r. Isti spominje da je Juan Ponce de León tada bio u pratnji Kolumba.

87) Prisutnost žena ne spominje u to vrijeme nitko osim Paletina. Usp. L. Hanke – A. Millares Carlo, *Cuerpo*, str. 19, bilj. 7.

88) Loš karakter stanovnika Malih Antila i Guayane, tzv. Caraibosa ili Karibsa spominju i drugi autori. Usp. Gomara, *Histoire generale*, 1. 37r.

89) U originalu stoji: Caceres. O Luisu de Cancer piše R. Streit (*Bibliotheca missionum*, sv. II, str. 134–135).

pripadala su Redu sv. Dominika. S ovim redovnicima zajedno ubili su jednog mornara i jednu ženu Indijanku, koja im je bila tumač. Svi su oni tamo pošli da im navijeste (kršćansku) vjeru /.../. Godine 1555. pobili su mnoge Španjolce koji su onamo zalutali sa (svojim) brodovima. Među ostalima pobili su redovnike sv. Dominika *fra Diega de la Cruz* i *fra Hernanda Mendez* (i *fra Juana Ferrer* s drugom dvojicom), svećenike, zajedno s nekima iz franjevačkog Reda. U jednu riječ, među onim Indijancima nema sigurnosti za život, nema nade ni za otkup ni za spas. Oni naime ne znaju za milosrđe nego za grubu osvetu i zloću, za životinjsko divljaštvo i okrutnost. Uza sve to, Biskup /Las Casas/ im ne nalazi mane te kaže da su anđeli, nevini i krotki“ /.../.

[*Francisco Hernández de Cordoba*]

Kao „peti po redu otkrivač Novoga Svijeta nadolazi mi Francisco Hernandez de Cordoba koji je 1517. godine otplovio na istraživanje prema jugu i prema zapadu. Isplovio je s Kube s tri lađe i jedreći prema zapadu došao na poluotok koji su nazvali *Yucatan*. (90) Indijanci su ga lijepo primili, jer je nenadano došao. Kad je međutim stigao do luke glavnog mjesta, zvanog Champotón, Indijanci mu zapriječe da siđe na kopno. Naši su im nudili mir i trgovačke ugovore o čemu oni nisu htjeli ni čuti. Kako je kod naših između ostaloga vladala velika nestašica vode, (naši) su ih lijepo molili da im dopuste uzeti je iz bunara ili s izvora s tim da će im je uredno platiti. Svi su naime već umirali od žeđi. Ali uza sve to Indijanci im nisu ništa dozvolili nego su posegli za oružjem protiv kršćana. Neki su im znakovima pokazivali da u dolini iza brda postoji dobar i bistar izvor, da je blizu mora, pa nek siđu onim smjerom i uzmu vode. Videći da su (ovi) naoružani i spremni za borbu, kršćani uvidješe varku ali prisiljeni nestašicom vode čamcima se približe obali i siđu na kopno. Indijanci im se kao u ratu postave nasuprot sa svojim strijelama i oružjem te se zametne bitka. Naši su se dugo borili ali konačno

---

90) Osvajanje Yucatana započeo je 1517. Francisco Hernández de Cordoba koji prvi dolazi u dodir s civilizacijom Maya. Potisnuti od ratobornih Indijanaca, Španjolci su se morali na brzinu povući i otploviti natrag prema Kubi. Od 110 članova ekspedicije poginulo ih je 57 među kojima i Francisco de Cordoba. Preživjeli su s udivljenjem pričali o bogatim gradovima s raskošnim građevinama i hramovima. Urođenici su prema izjavama članova ekspedicije nosili skupocjenu odjeću optočenu draguljima. Godinu dana kasnije, Juan de Grijalva s četiri broda plovi uz Yucatan (Tabasco) i obalu meksičkog zaljeva. Tragom Grijalve uputio se 10. veljače 1519. Hernan Cortes s 11 brodova i 508 članova posade, 16 konja i 14 topova. Na otoku Cozumel, istočno od Yucatana, sreli su Aguilara, Španjolca koji je kao zarobljenik naučio jezik Maya. Cortes je u Tabascu dobio na dar nekoliko robova među kojima je bila i jedna mlada žena plemićkog porijekla, krštena kao Marina (ind. „Malintzin“) koja će ubuduće biti Cortesov tumač i vjerni pratilac na svim putovanjima a rodila mu je i sina Martina. Francisco de Montejo Stariji, jedan od Cortesovih drugova, isposlovao je od kralja naziv „adelentada“ i početkom 1527. krenuo iz Seville s četiri broda i 400 ljudi u avanturu koju Španjolci zovu pacifikacijom Yucatana. Vrlo teško je osvajao sjever poluotoka. Bilo je zvjerstava s obje strane. Na kraju je doživio neuspjeh. Indijanci su vješto opkoljavali vojnike koje je Montejo razaslao da na poluotoku organiziraju sistem „encomienda“. Maya ratnici su napadali Španjolce u teško prohodnim šumama. Ovi su osim toga trpjeli od gladi i tropskih bolesti. Kad je 1535. Montejo pošao tražiti pojačanje, na Yucatanu nije ostao nijedan Španjolak. Njegovom sinu ipak je 1540/41. uspjelo skršiti otpor urođenika, što uostalom vjerno prenosi Paletin, ali pobijedeni Indijanci ostaju duhovno neovisni ne htijući prihvatiti jezik i kulturu osvajača. Usp. M. Mahn-Lot, *La conquête de l'Amérique*, str. 26–28; H. B. Parkes, *Histoire du Mexique*, str. 84–85.

uzmaknu. Ondje pogine dvadeset drugova. Dva su uhvaćena živa i njih su u određeno vrijeme žrtvovali idolima. Pedeset naših bude ranjeno, a Francisco Hernandez uspije pobjeći s trideset i dva ranjenika. Platili su tako vodu cijenom svoje krvi, pa ipak je nisu okusili. Poslije toga, puni rana i mrtvi od žeđi, ukrcaju se u svoje lađe i vrata se na otok Kubu.“

[*Francisco de Garay*] (91)

„Godine 1518. Francisco de Garay, dobivši podatke o Floridi od Juana Ponce de León i njegovih drugova, zaputi se tamo s tri lađe. Jednako kao i njegovom predšasniku bilo mu je spriječeno sići na kopno, pa se zbog toga zametne bitka u kojoj su mnogi od Španjolaca poginuli. Kako im nije mogao odoljeti Francisco de Garay odjedri. Ploveći prema zapadu dođe na obalu do rijeke zvane *Panuco*. (92) Tu je pokušao uspostaviti vezu s onim Indijancima, no /ovi/ ne htjedoše pristati na bilo kakvu trgovinu nego ga okrutno odbiju. U jednom mjestu one pokrajine koja se zove *Chila* izgubio je mnogo svojih drugova. Indijanci su ih zaklali; hranili su se njihovim tjelesima a kožu su vješali po hramovima idola. (93) Uslijed takvog prijema od strane Indijanaca i nakon što je ondje izgubio svoje drugove vrati se na otok Kubu.“

[*Hernan Cortés*]

„Poslije ovoga moramo govoriti o Hernandu Cortésu. Taj je čovjek dostojan ljudske i božanske pohvale, jer je dičniji od svih svojih prethodnika, jači od Herkula, odvažniji od Aleksandra Velikog, mudriji od Marija, uzdržljiviji od Scipiona Afričkog. S prijateljima je bio veličanstven, u suprotivštinama velikodušan, u pogibeljima uporan, u savjetima mudar, razborit u poduzetim pothvatima, ustrajan i odlučan s neprijateljima, blag i milosrdan, kraljevima poslušan a Bogu vjeran. On je godine 1517. (94) s jedanaest opremljenih lađa i pet stotina i pedeset drugova otputovao s Kube te je ploveći

---

91) Francisco de Garay se poput svakog Baska isticao hrabrošću, ali je i njegova ekspedicija doživjela neuspjeh. I ovdje Paletin doslovno citira Gomaru (*Histoire générale*, 1. 62v).

92) Panuco uvire u meksički zaljev kod (današnjeg) Tampica.

93) Žrtvovanje se obavljalo na više načina: žrtvama bi se iz otvorenih grudi vadilo još živo srce ili ih se vezalo a onda bi ih ratnici gađali strijelama ili bi im skidali kožu kojom su se onda zaodjenuli svećenici. Na ovaj posljednji način vjerojatno misli i Paletin. U Chichen-Itza prakticalo se žrtvovanje utapljanjem, tj. žrtve se bacalo u kraške ponore ispunjene vodom. Zajedno s ljudima bacalo se životinje i razne predmete. Žrtvovanje ljudi u religiji Maya javlja se relativno kasno. Naime, rukopisi Maya, a to potvrđuju i bas-reljefi, govore da su stanovnici Yucatana više prakticalo individualnu pokoru, npr. davali bi sebi probosti jezik ili uši i onda tako sakupljenu krv žrtvovali svojim božanstvima. Posao oko žrtvovanja vodili su brojni svećenici koji su se osim kulta bavili proricanjem, astronomijom i čuvanjem svetih rukopisa. Usp. *Histoire générale des religions*, sv. I, Paris 1948, str. 198; J. Soustelle, *Les Aztèques, Que sais-je?* 1391, Paris 1970, str. 88–89.

94) *De iure belli*, fol. 33v: 1519. Ova godina odgovara stvarnom početku Cortesove ekspedicije.

morem pristao na otok *Cozumel*. (95) Kad su otočani ugledali naše za njih neobične lađe i nepoznate ljude, puni straha pobjegnu u obližnja brda i šume. Vidjevši Cortés da su Indijanci napustili sva sela, s puno ih obzira pozva te ih darovima i poklonima zamoli da se vrate. Sredivši situaciju na tom otoku, kupi sve potrebno, naredi da se s otočanima očuva mir, a njih zamoli da napuste svoje idole i da se podlože kraljevima Španjolske. Indijanci vrlo zadovoljni pristanu na sve; razbiju idole, a on im po hramovima postavi križeve i sliku presvete djevice Marije da ih /ovi/ časte. Kad su se Španjolci htjeli povući, Indijanci su usrdno molili kapetana (96) da im ostavi nekoga tko bi ih poučio u kršćanskoj vjeri. On međutim nije pristao bojeći se da se njegovima ne desi kakvo zlo. Ostavivši Indijance prijateljski raspoložene, otplovi prema Yucatanu dok ne stigne do ulaza u luku *Tabasco* (97), gdje leži mjesto *Pochonchán*. (97a) Sporazumijevajući se s Indijancima preko tumača, molio ih je da mu prodaju potrebne stvari ili da im dozvole da sami dođu do sela kupiti potrebno, ali oni ne htjedoše. Svi Indijanci dođu naoružani, oholi i naduti zahtijevajući da se udalje od njihove zemlje i granica te da ih /više/ ne uznemiruju. Inače su zaprijetili da će pobiti njega i sve kršćane te da će ih zatim pojesti na svojim gozbama. Kad je ovaj izvanredni muž vidio u kakvim se pogibeljima nalazi, kako ga je s jedne strane mučila i umarala nestašica a s druge je strane vidio neizbježan sukob, naredi da se izvrše kraljevske odredbe. (98) Opomenu ih dva, tri i više puta u ime kraljeva, u ime svoje i svojih drugova da odlože oružje i da sačuvaju mir; neka se radi svog dobra pridržavaju prirodnog i ljudskog prava i neka ne dozvole da njihovi gosti i prijatelji izginu od gladi i nestašice, već neka im radije dadu, uz naplatu dakako, što im je potrebno. Kako sve ovo nije ništa koristilo, bio je prisiljen da /zatraženo/ izvojsiti oružjem.

Naši napadnu naselje i za kratko vrijeme ih pobijede a mnoge i zarobe. Cortés naredi da se ovi puste na slobodu kako bi još jednom opomenuli svoje; neka mirno pođu

---

95) Otok uz istočnu obalu Yucataka, južno od rta Catoche.

96) Voda ekspedicije nosi naslov „capitán“ ili „capitán general“. Osim toga postoji naslov „adelantado“, osvajač novootkrivenih zemalja, guverner osvojenih pokrajina.

97) De iure belli, fol. 34r: Pontochan, Gomara (Histoire générale, 1. 70) piše da se Cortes zbog oske usidrio u laguni Tabasco (danas savezna država Meksika na jugu istoimenog zaljeva) te je s nekoliko manjih lađa i topova krenuo dvije milje uzvodno rijekom Grijalva do grada Potonciana, opasnog zidinama od drva i kamenja, s kućama od velike četvrtaste cigle.

98) Paletin ovdje misli na zloglasni „requerimiento“ iz 1513. kojim su pravnici nadopunili „zakone iz Burgosa“ (1512). Bilo je određeno da se obavezni rad Indijanaca svede na devet mjeseci te da „encomenderosi“ učine sve da se urođenike evangelizira i da se djeca odličnijih dadu na odgoj redovnicima misionarima. Pitanje daljnjeg prodiranja Španjolaca regulirano je na slijedeći način: osvajači moraju Indijancima najprije poslati tumače koji će im pročitati kratku povijest svijeta, uključivši tu i kršćansku objavu, ustanovu papinstva i darovnicu Aleksandra VI španjolskim kraljevima. Zatim će od urođenika zatražiti (šp. requerir; odatle „requerimiento“) da priznaju Crkvu i španjolskog kralja svojim suverenom, a to znači da pristaju na propovijedanje kršćanske vjere. U protivnom smatrali su da ih se na to može prisiliti ognjem i mačem. „Requerimiento“ je praktički ukinut „novim zakonima“ iz 1542. Usp. M. Mahn-Lot, Barthélemy de las Casas, str. 19–20; F. Šanjek, Las Casas idejni začetnik deklaracije o ljudskim pravima, Svesci Kršćanska sadašnjost, br. 28, 1976, str. 95–96.

svojim kućama i imanjima da im prodaju zatraženo, a ako drugačije postupe da će /Španjolci/ nastaviti ratom. Nije ih mogao privući ni nagovaranjem, ni lijepim riječima, ni djelima. Dali su mu do znanja da im svi okolni Indijanci dolaze naoružani u pomoć s namjerom da pobiju, unište i zapale Španjolce. Naši se tada slože i odluče da ih napadnu izvan naselja. I zametnu bitku. Pješaci izađu jednim putem a konjanici drugim. Kad su se pješaci sukobili s Indijancima započne žestoka bitka. Indijanci su potiskivali naše jer su bolje poznavali teren te su ih zbog većeg broja ratnika lako natjerali u bijeg. Naši počеше očajavati jer je konjica kasnila. Sklonili su se u neku omanju zgradu gdje su ih protivnici žestoko napadali. Kad su se naši našli u tako teškom položaju, iznenada se pojavio jedan konjanik koji odlučno navali na neprijatelje i pobivši mnoge natjera ih u bijeg a zatim se izgubi. Budući da je triput ponovio isto, naši su mislili da je to Cortés ili neki od konjanika koji im je pristizao u pomoć. Netom bi ugledali konjanika nevjernici bi svaki put prestrašeni bježali, jer nisu mogli izdržati njegov sjaj i pogled. Kada je i po treći put nestao nadođe Cortés s konjanicima, koji među Indijancima započnu sijati zator i smrt, tako da se ovi pobijeđeni dadoše u bijeg.

Nakon pobjede naši su se pitali tko je bio onaj konjanik koji im je triput pomogao prije nego su stigli ostali na konjima. Ustanovilo se da nije bio nijedan od njih, jer su svi zajedno prilazili s Cortésom. Uvjerili su se da je to bila čudesna pomoć Božja, koji nije htio da vjernici nastradaju od onih barbara. Bog je naime vodio sve kršćane Španjolce da /oni/ otvore vrata tog velikog kraljevstva Nove Španjolske (99) za naviještanje Evandjelja. (100)

Neka sad rekne Biskup /Las Casas/ da li je to bio pravedan ili nepravedan rat gdje je Bog očito pritekao u pomoć. Pisano je da Bog ne sluša grešnike i ne doprinosi njihovoj zloći.

---

99) Nova Španjolska, Meksiko (usp. Gomara, *Histoire générale*, 1. 64r).

100) U buli od 2. lipnja 1537. papa Pavao III energično izjavljuje da je „zabranjeno lišiti slobode i posjedovanja dobara... Indijance kao i sve one narode koji bi u budućnosti mogli doći do kršćanske svijesti, makar isti još nemaju vjere.“ Papa naglašava da oni „mogu slobodno i dopušteno upotrebljavati i koristiti svoja dobra i uživati slobodu... da ih se ne može natjerati na ropstvo... da Indijanci i drugi narodi moraju biti pozvani Kristovoj vjeri propovijedanjem Božje riječi i primjerom čestitog života“ (M. Merle, *L'anticolonialisme*, str. 62). Dajući instrukcije nunciju u Španjolskoj kako treba postupati s Indijancima, papa Pijo V godine 1568. insistira „neka se ne dopusti da se svjetovna gospoda ili kršćanski službenici (misionari i crkveni prelati) služe Indijancima kao robovima, niti kod sebe niti izvan ovog područja.“ Papa nadalje dozvoljava „da se može s blagošću zaposliti samo one koji svojevóljno pristanu da im služe, ali moraju biti potpuno i pravedno plaćeni za svoje usluge unaprijed dogovorenom nagradom... Osim toga ne smije ih se opteretiti pretjeranim nametima, nego da i jednima i drugima bude učinjeno po pravdi, tako da se podložnici, u slučaju da su ugnjetavani od svojih gospodara ili drugih privatnih osoba ili da su pretrpjeli kakvu štetu, mogu s pouzdanjem uteći pravdi i obradovati se da će je postići na isti način kao i oni koji su već odavna kršćani... Treba biti jako pažljiv ako se uzme u ruke oružje protiv pogana da se rat ne bi vodio izvan propisanih uvjeta, da bude pravedan i ne smije se postupati okrutno... jer bi /takvi/ postupci... nanijeli veliku štetu časti Božjoj i svete vjere i općem dobru naroda u tim krajevima“ (M. Merle, *L'anticolonialisme*, str. 63–64).

Kad su stanovnici Tabasca na ovaj način bili svladani, Cortés ih je bez poteškoće priveo na suradnju i mir. Humano s njima postupajući nagovori ih da svojevrijedno razbiju i unište idole, da priznaju pravoga Boga, da postave križeve i da se pokore kraljevima Španjolske. Nakon što je sve tako ugovorio i sredio ukrca se na svoje brodove i zaplovišći prema zapadu dođe do rijeke *Papaloapan* (101) te preko tumača uspostavi vezu i odnose s onim Indijancima koji su bili podložnici *Montezume*. (102) Cortés mu preko glasnika najavi da je poslan od Karla V, rimskog cara i španjolskog kralja. Zamoli ga neka odredi vrijeme i mjesto /susreta/ kako bi mogao ispuniti zadatak svoga poslanja. Uz poruku posla Montezumi i darove.

Montezuma je primio darove, ali nije dao važnosti onome što mu poručuje o svom poslanju. Cortés mu ponovno posla svoje izaslanike s porukom da /on/ svakako mora izvršiti svoju misiju. Odgovor je bio neka se udalji i ode s granica njegove zemlje, a na misiju neka zaboravi. Poslije takvog odgovora uđuše /Španjolci/ u svoje lađe i otploviše do luke *Quiavistan*, u pokrajini *Cempual*. (103)

Indijanci Cempuala bili su u ono vrijeme podložnici *Montezume*, ali su ga bili već siti jer je s njima nasilnički postupao. Naše su primili dobro i pokorno, dali su im sve što im je trebalo; zavjerali se sa susjednim pokrajinama protiv vlasti i tiranije *Montezume* te su se svojevrijedno podložili kraljevima Španjolske i Hernandu Cortésu. Zajedničkim ga dogovorom odaberu i postave za vojnog zapovjednika. Nakon što je tako uredio prilike u Cempuali, Hernando Cortés u luci utemelji, osnuje i sagradi naseobinu za kršćane te je prozove *Vera Cruz*. Iza kako je to bilo završeno, Cortés otpremi četiri stotine Španjolaca s drugim prijateljima iz Cempuale i uputi se u pohode Montezumi.

Na putu je *Tlaxcala* (104), veliki narod i republika, vječna neprijateljica *Meksikancima*. (105) /Stanovnici Tlaxcale/ oružanom snagom udare na kršćane. /Naši/ su se više dana borili s njima. U to vrijeme dođu poslanici *Montezume* s darovima za Cortésa i oštro mu pripijete da ne ide u Meksiko, već da se vrati odakle je i došao. Stanovnici Tlaxcale, koji su u ratu bili svladani, sklope s Cortésom mir i trajno prijateljstvo. Ponude mu da će zajedno s njima (tj. Španjolicima) udariti na Meksikance te da će, bude li potrebno, prikupiti sto tisuća indijanskih ratnika.

---

101) *Papaloapan* uvire u Meksički zaljev, južno od Veracruza.

102) *Montezuma II* (*Moctezuma*, *Motecuhozoma*), zadnji suveren Azteka (1466–1520), ubijen od svojih podanika jer ih je htio odvratiti od pobune protiv Španjolaca.

103) *Zempuala* (nekad *Cempoala*), grad i pokrajina, sjeverno od luke Veracruz.

104) *Tlaxcala*, grad i republika, saveznica španjolskih osvajača, istočno od današnjeg glavnog grada Meksika.

105) Pod *Meksikancima* pisac sigurno misli na Azteke koji su se u XIII/XIV stoljeću doselili sa sjevera, iz *Aztlana*, pokorili starosjedioce i na centralnoj visoravni utemeljili *TENOCHTITLAN* (Meksiko).

Među ovima je još jedna republika nazvana *Guaxucingo*. Iza kako su smirene i uređene prilike u Tlaxcali i nakon što su se povezali prijateljstvom /Cortés/ odluči da otputuje u Meksiko. Poslanici Montezume ga zamole da pođe preko *Cholule* (106); to je također bila meksička republika. Dok su se /Španjolci/ pripremali za put, stanovnici Tlaxcale zamole Cortésa neka ne ide u Meksiko i ne prolazi kroz Cholulu, jer su oba naroda kao i Montezuma izdajice, varalice i nepouzdana. Uzalud su ga molili i zaklinjali da im se ne povjerava. Kako je vrijeme prolazilo otkriju se zasjeđe što su ih spremali Meksikanci zajedno sa stanovnicima Cholule, jer su bili u dogovoru. Montezuma im je naredio da lijepim riječima namame Španjolce, neka ih iz Tlaxcale povedu u Cholulu, a (sam) Montezuma će na dvije milje (107) od Cholule postaviti trideset tisuća Meksikanaca za borbu protiv kršćana. Cortés radi toga otputuje sa sto tisuća boraca Tlaxcalteca.

Na granici Cholule dočekaju ga s velikim slavljem. Građani Cholule zaklinjali su Cortésa neka ne dopusti da mu Tlaxcalteci nanese kakvu silu ili nepravdu. Cortes /potom/ naredi svima iz Tlaxcale neka se vrate kući, a samo šest tisuća /njih/ zadrži kod sebe. Kad je prvog dana Cortés ušao u grad Cholulu domaći Indijanci mu dadu svega što su trebali on i njegovi drugovi i prijatelji, ali im kroz tri naredna dana nisu dali gotovo nikakve hrane tako da su trpjeli glad i oskudicu. U međuvremenu oni iz Cholule nosili su u brda izvan grada svoje žene i sinove sa svom svojom imovinom. Dok se to događalo, neka starica /.../ dođe k *Marini* (108), Cortesovom tumaču, moleći je i zaklinjući da napusti kršćane i s njom pođe do njezine sigurne kuće, jer da će uskoro Indijanci pobiti sve kršćane. Otkrije joj čitavu zavjeru kako su Meksikanci i Cholulanci odlučili, po nalogu Montezume, pobiti sve Španjolce u trenutku kad budu krenuli iz Cholule. Svi Cholulanci izaći će naoružani protiv njih po uzvisinama i padinama bregova. Vodit će ih po najtežim putovima gdje je već bilo porazmješteno trideset tisuća indijanskih boraca, koji će ih poslije pobjede, po nalogu Montezume, odvesti u Meksiko kao ljudsku hranu.

Kao da to nije njezin posao, Marina se oprezno raspitivala i sve doznala. Nakon toga Marina s *Jeronimom de Aguilar* (109) posjeti Cortésa i otkrije mu Montezumin plan. Čuvši to Cortés potajno otme i dovede četiri što je mogao prikladnija Indijanca iz onog

---

106) Jedan od najstarijih gradova u Meksiku (između današnjeg glavnog grada i Pueble). Cholulu su utemeljili Olmeci, zatim je osvojili Tolteci, konačno je morala priznati vrhovnu vlast Azteka. Cortés je u Choluli nabrojio 400 piramidalnih hramova, što samo potvrđuje njezinu veličinu i bogatstvo. Usp. Le Petit Robert 2, str. 413.

107) Paletin za milju upotrebljava izraz „legua“. Kopnena „legua“ ima 5,572 km, a morska 5,555 km.

108) Marina je simbol političke uloge indijanske žene u vrijeme „conquiste“. Bila je Cortesov tumač, savjetnik, njegova ljubav i nerazdruživi pratilac na njegovim putovanjima. Usp. J. Lafaye, *Les conquistadores*, str. 129; H. B. Parkes, *Histoire du Mexique*, str. 54; vidi gore bilj. 90.

109) Jeronimo de Aguilar, rodom iz Ecije, doživio je brodolom na povratku iz Dariena (Panama) u San Domingo (Haiti). Kao zarobljenik Indijanaca prenosio je drva i uzgajao kukuruz punih osam

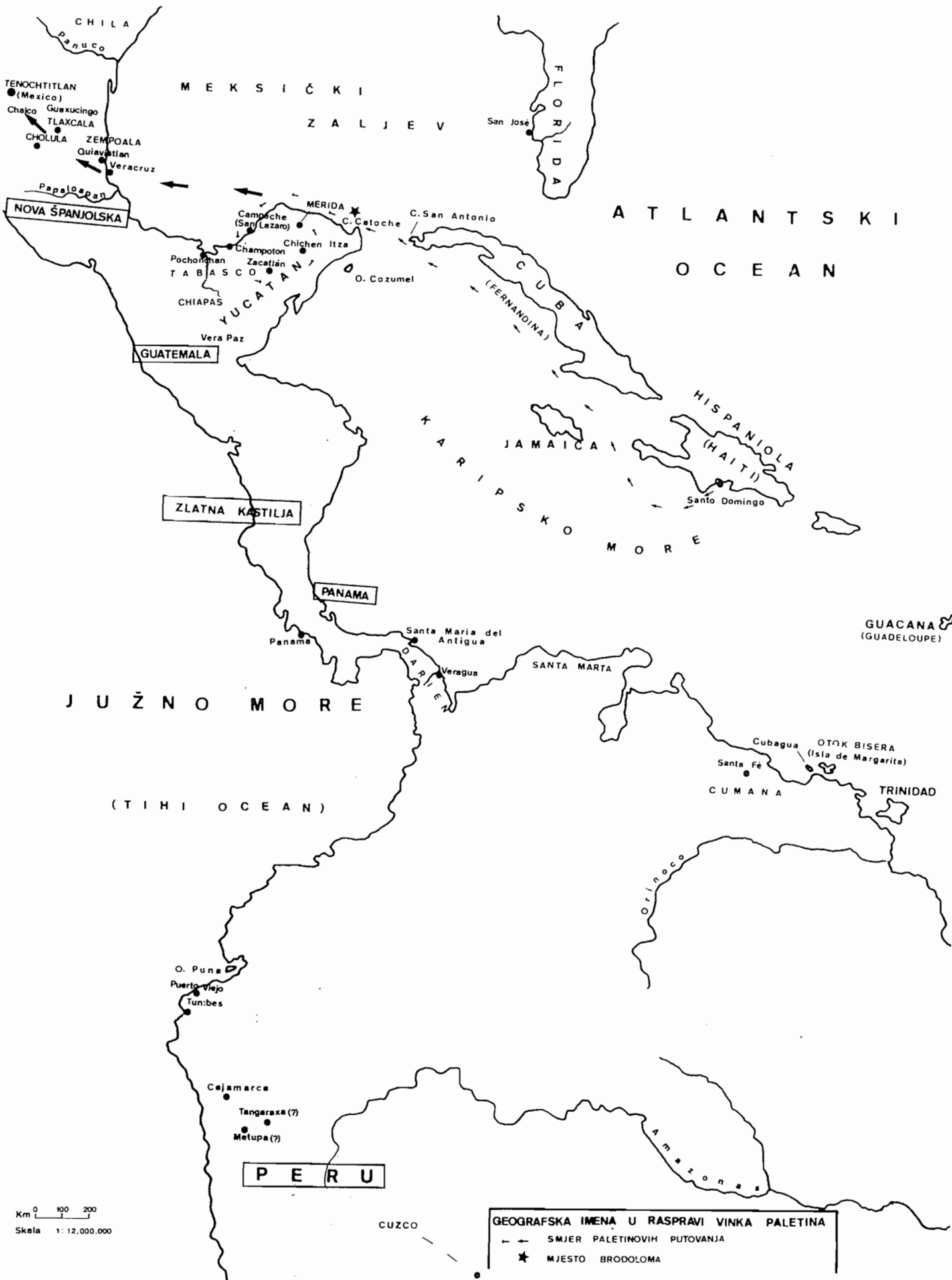
mjesta, koji mu otkriju čitavu izdaju i zloću. Kad je ove otpustio, sazove najuglednije iz naroda i reče im da rano slijedećeg dana namjerava otputovati u Meksiko, neka mu zato odmah sprema sve potrebno za put. Ujedno se potuži na njih što mu nisu davali hrane za njega i za njegove. Ovi su uglednici s podsmijehom potajno među sobom šaptali pitajući se što se oni toliko brinu za hranu jer imaju skoro umrijeti i sami postati hranom Meksikancima. Uostalom da ih Montezuma nije sam želio pojesti za svojim stolom oni bi ih već bili pobili i pojeli. Cortes im reče da sutradan imaju otputovati, neka ga stoga ne varaju nego sve sprema za put. Cholulanci obećaju da će mu sve spremno dati te da su mu odani prijatelji i da ga naoružani žele pratiti. Vrlo rano drugoga dana dođu starješine i donesu mu sve potrebno. Svi mještani dođu /također/ naoružani a njihovi zapovjednici zaposjednu vrata gdje su bili Španjolci. Cortes naredi svojim da budu spremni te da na dani znak navale na njih. Zatim pozove trideseticu odličnijih /Cholulanaca/ u svoje odaje i u prisustvu Montezuminih poslanika reče im: 'Stalno sam vas molio da budete moji prijatelji, da mi budete iskreni, a vi ste mi radili o glavi; zato vas moram kazniti.' Prestrašeni /Cholulanci/ priznaju istinu, pravdajući se da im je tako naredio Montezuma. Praveći se nevješt pred Meksikancima, Cortes reče izaslanicima Montezume neka se ne plaše jer su poslanici velikoga kralja, a da on ne vjeruje optužbama Cholulanaca jer tako odvratne izdaje ne dolikuju tako velikom kralju. Dosljedno, on nema ništa protiv Meksikanaca ali će kazniti stanovnike Cholule. Zatim dade pogubiti trideset najodličnijih, a ostale sveže i povjeri straži da ih čuva. U međuvremenu je dan znak za navalu na neprijatelja. Uhvate se u koštac i nakon pet sati borbe Cholulanci su bili svladani. Poginulo ih je preko šest tisuća. Cortes naredi svojim da ne diraju ni žene ni djecu. Ostali Indijanci pobjegnu a oni od uglednijih, koji su ostali živi, počеше plakati i moliti da oprost i njima i ostalima. Cortes im zajamči sigurnost i svoje prijateljstvo. Budući da je njihov zapovjednik poginuo u borbi, dozvolom Cortesa izaberu sebi drugoga. Ovo su bili pravi uzroci pogibije Cholulanaca a ne, kako to Biskup /Las Casas/ pripovijeda u svojoj knjižici 'De Ynformaciones' (110), da je Cortes simulirao mir sa stanovnicima Cholule te da je bez ikakva razloga, okrutno i na prevaru, poklao goloruke Indijance. Veoma me čudi kakvom savješću Biskup sve to piše, kako izvrtaњem činjenica optužuje nevine a opravdava zločince. Poslije toga Cortes je otputovao u Meksiko. (111)

---

godina. U svom zatočeništvu naučio je indijanski. Kad je Cortesova ekspedicija stigla na otok Cozumel, Aguilar je došao pred Španjolce i pozdravio ih: „Bog, Sveta Marija i Sevilla“. Njegova iskustva bila su dragocjena u daljem napredovanju ekspedicije. Usp. J. Lafaye, *Les conquistadores*, str. 132–133.

110) Aluzija na Las Casasovo djelo „Brevisima relación“ i spise koji su tiskani u Sevilli 1552. godine. Vidi gore bilj. 72.

111) Meksiko je sinonim za carstvo Azteka, indijanskog plemena iz grupe nahuatl. Ovladavši Chichimecima, Toltecima, Totonacima itd. Azteci su početkom XIV stoljeća na meksičkoj visoravni stvorili moćnu državu Tenochtitlan. Imali su ideografsko pismo. Bavili su se graditeljstvom, kiparstvom, pjesništvom i astronomijom. Religija je imala donantan položaj u životu i društvu. Aztečki panteon ima tri glavna božanstva: Huitzilopochtli – bog rata i sunca, Tlaloc – bog kiše, Quetzalcoatl – bog prosvjetitelj (prikazivan kao zmija i kao ptica). Kraj toltečke civilizacije mitski je protumačen odlaskom boga Quetzalcoatla, pa su Azteci dolazak Španjolaca protumačili njegovim povratkom, što dijelom objašnjava njihovu preneraženost i nemoć pred bijelim osvajačima.

Duž čitavoga puta izaslanici Montezume, čas laskanjem čas prijetnjama, nagovarahu Cortésa da ne ide u Meksiko nego neka se smjesta vrati na svoje lađe. To je njega veoma ljutilo te im je odgovarao da nikako ne može odustati od puta u Meksiko niti zamenariti od kralja mu povjereno poslanje. Na razne načine, s prevarom i izdajom, Montezuma je nastojao da Cortés ne dođe do Meksika. Cortés mu poruči da će mu kao kraljev poslanik navijestiti rat, ako mu /ovaj/ ne dozvoli ulaz u Meksiko, te da će kao carev neprijatelj biti napadnut i uništen.

Montezuma je shvatio Cortésovu odlučnost te je bio na mukama ne znajući što da učini. Posavjetovao se s duhom svog idola i dobio odgovor da ubuduće više ljudi žrtvuje idolima. Budući da kršćani nisu bili mnogobrojni, neka ih pusti da dođu do Meksika, a onda će ih lako pogubiti. Nakon takvog odgovora pošalje izaslanike Cortésu neka se požuri i dođe u Meksiko, jer da je sada tako odlučio.

Kad je stigao Cortés, Montezuma mu je izašao u susret sa svim odličnicima i /oboji-
ca/ se zagre. /Cortes/ je bio odlično ugošćen, a Montezuma ga je posjećivao. Da bi
bic što sigurniji Cortés pozove Montezumu u svoju palaču i zarobi ga. Ovo su dakle
razlozi poradi kojih je započeo rat s Indijancima da se meksički imperij podvrgne
vlasti španjolskih kraljeva. Pitam ja sada: jesu li ili nisu ovi indijanski narodi dali Her-
nandu Cortésu opravdane razloge za rat? Pod krinkom prijateljstva i mira /oni/ su
svagdano smišljali kako će dokončati njega i njegove drugove. Naime, zajednička je
zloba onih Indijanaca neprestano smišljati kako da smaknu svoje prijatelje i drugove.
Stoga nepravedno i posve krivo ovaj Biskup naziva tiraninom Cortésa (112), odličnog
kapetana, katolika i kršćanina koji je u svemu ispunjavao i ispunio naredbe svoga kra-
lja.

U meksičkom se ratu dogodilo te se pojavio čovjek na bijelom konju koji je uzrokovao
veliki pokolj među Indijancima. I sam konj ih je tamanio zubima i kopitima, ponekad
je i letio. (113) Indijanci isto tako tvrde da se u onom meksičkom ratu pojavila veoma
sjajna i prelijepa žena, koja je prašinom zasipavala oči indijanskih ratnika, tako da ovi
nisu mogli gledati i silno su se plašili njezine sjajne pojave. Pričaju također da je ta žena
bila posve nalik na sliku koju je Cortés kasnije poslao u hram idola. S tih su razloga
oni, iako ih je bilo toliko, morali uzmicati i konačno su bili pobijeđeni. Ostalo što se
odnosi na ovaj slučaj ostavljam povjesničarima. (114)

---

112) Cortésovu okrutnost i vjerolomstvo Las Casas iznosi u svojoj „Povijesti Zapadnih Indija“
(izd. J. M. Vigil, Mexico 1877, 2 sv.).

113) Legendu o sv. Jakovu „zatomniku Maura“ (Santiago Matamoros) pisac ovdje stavlja u kontekst
španjolskih ratova protiv Indijanaca. Španjolci su vjerovali da u Americi nastavljaju rat protiv Mau-
ra, pa su i hramove Azteka, Inka i Maya nazivali „mezquitas“ (mošeje). Usp. J. Lafaye, Les con-
quistadores, str. 112.

114) Identičnu priču iznosi kroničar Mariño de Lobera u vezi s osvajanjem Čilea. Usp. J. Lafaye,
Les conquistadores, str. 113.

Neka sada vide i prosude razumni ljudi da li su ovi ratovi bili nepravedni i tiranski ako je Bog poslao blaženu djevicu Mariju i apostola Jakova da pobiju, unište i poraze one proklete Indijance, a kao pomoć i uslugu kršćanima. (115) A ovaj Biskup i oni koji bi iz isprazne umišljenosti ili ludosti govorili drugačije i ne bi odobrili djelo Božje, u kojem ne može biti zla, biti će i već su osuđeni.

[*Francisco Pizarro*]

Iza Cortesa dolazi Francisco Pizarro (116), otkrivač i osvajač velikog carstva zvanog Peru. Sa *Diegom de Almagro* (117) i svjetovnim svećenikom *Hernandom de Luque* otisnu se iz luke nazvane *Panama*. Ploveći Južnim morem otkrije velik dio one zemlje. U koje bi god luke pristajao, Indijanci su s oružjem izlazili protiv njega. Naše su odbacivali sa svojih granica, iako su im nudili mir. Usprkos toga pobiju /Indijanci/ neke od naših. /Pizarro/ se vrati u Panamu, a odatle ode u Španjolsku te izvijesti carsko veličanstvo o svojim otkrićima. Imenovan namjesnikom i markizom one pokrajine, /Pizarro/ se vrati u Panamu 1531. godine. Sa svoja četiri brata, koje je poveo iz Španjolske, i s ostalim drugovima ukrcao se /u lađe/ i doplovio do pokrajine nekog kralja, zvanog *Coaque*, sklopio s njime mir i prijateljstvo, na što mu ovaj dade sve potrebno i mnoge darove u zlatu. Ostavivši ga kao prijatelja, /Pizarro/ prijeđe u južnu pokrajinu nasuprot *Puetro Viejo* te i s onim Indijancima sklopi prijateljstvo. Pošavši dalje dođe do luke *Tumbez*, ali tu mu nije uspjelo sklopiti mir s onim Incijancima. Kad se ponovno ukrcao u svoje lađe, otkrio je urote i prijevare koje su mu ovi Indijanci spremali, /tj./ da mu presjeku daske i prekinu veze s brodovima kad budu na pučini. Ali kako su Španjolci već bili na lađama, dođu zdravi do otoka gdje su ih one noći Indijanci lijepo primili. Hineći mir /Indijanci/ su te noći namjeravali poklati Španjolce. Naši su to doznali i ujutro se zametne bitka. Naganjali su se skoro čitav dan. Naši su konačno pobijedili, ali /na bojnom polju/ ostanu tri mrtva i mnogo ranjenih. Od Indijanaca su također mnogi poginuli. Naši su zarobili njihovog kralja.

U to vrijeme pod zapovjedništvom ovoga kralja /borilo se/ šest stotina Indijanaca iz *Tumbeza*, podanika *Atabalipe*. (118) Njih Francisco Pizarro oslobodi i otpremi kući.

---

115) Indijanci su u svoj panteon uzeli Krista, Mariju (koja ih je podsjećala na majku i djevicu *Quetzalcoatla*) i sv. Jakova. Usp. J. Lafaye, *Les conquistadores*, str. 151.

116) Francisco Pizarro (1475–1541), avanturist i „conquistador“, zajedno sa svoja tri brata i *Diegom de Almagro* srušio carstvo Inka (Cuzco 1532) i za španjolsku krunu osvojio Peru. Vjeroloman i pohlepan. Nadasve okrutan. Ubijen iz osвете od *Almagrova* sina *Diega el Monzo*.

117) *Diego de Almagro* (1475–1538), španjolski „conquistador“, drug i rival *Francisca Pizarra*. Nakon osvojenja *Cuzca* pošao u Čile, ali se morao vratiti neobavljena posla. Ubijen od *Pizarrova* brata *Hernanda*.

118) *Atahualpa*, posljednji car Inka, sin *Huayna Capaca*, iza kako je 1532. pobijedio svog polubrata i zakonitog cara *Huascara*. *Pizarro* ga je na prevaru zarobio. Usprkos dotad neviđene otkupnine u zlatu, *Atahualpa* je osuđen na smrt i bez obzira što je primio krštenje *Pizarro* ga je u kolovozu 1533.

S njima pošalje i tri Španjolca da porade oko mira i prijateljstva s njihovim kraljem. Kada su stigli u Tumbez, ovi ih, kao nagradu za iskazano im dobro djelo, okrutno pogube, žrtvuju duhovima a zatim pojedu njihova tjelesa. Ove Indijance Biskup naziva nevinima, gostoljubivima, krotkima i blagima. Neka razborit čitalac sada prosudi za kakvo gostoprimstvo znaju ovi Indijanci što su pobili Španjolce, koji su s njima lijepo postupali oslobodivši ih iz ropstva i vlasti njihovih neprijatelja. Kakva je to nevinost kad su ih žrtvovali sotonama? Kakvu krotkost, što ljudskoga imaju ovi kada poput divljih zvijeri žderahu ona mrtva tjelesa, ne poštujući ni Božji, ni prirodni, ni ljudski zakon? Ne znaju čak ni za zakon divljih zvijeri, jer se i njih kojiput uspije ukrotiti milovanjem i dobrim postupkom.

Francisco Pizarro, dočuvši za tu zloću i izdaju, dođe k njima i zateče Indijance pod oružjem. Čitavih trideset dana s velikom pomnjom i brigom nastojao je smekšati kralja Tumbeza. Oprostio mu je smrt trojice Španjolaca i svagdano ga je preko glasnika zaklinjao da odloži oružje. Kad je uvidio da od toga nema koristi, odluči zavojštiti za njih. Sredivši vojsku noću sa svojim brodovljem prijeđe rijeku na protivničku stranu /i/ u zoru se zametne bitka. Naši su pobijedili a pobijeđeni kralj zatraži primirje i s kršćanima sklopi savez. U međuvremenu, poslanici *Guascara*, zakonitog kralja čitave one zemlje, dođu k Pizarru moleći ga da pomogne njihovom kralju i gospodaru *Guascaru* (119) protiv njegovog mlađeg brata Atabalipe. Ovaj se je naime bio urotio protiv svoga brata i silom mu oteo kraljevstvo. /Guascar/ bi se zauzvrat priznao podanikom kršćanskoga cara i plaćao mu danak. Razmotrivši molbu Pizarro sa svojom vojskom ode u *Caxamalca* (120) gdje je u to vrijeme bio Atabalipa sa svojim vojnicima. Pošavši od *Tangaraxe* upade u *Metupu* baš onoga dana kad su izaslanici Atabalipe došli i donijeli Pizarru jedan par zlatne obuće i dvije narukvice. Upozore ga: 'Kada stigneš do Atabalipe obući ove zlatne cipele i stavi na ruku ovaj nakit kako bi te Atabalipa prepoznao.' Primivši darove Pizarro im obeća da će tako učiniti. Izaslanici odu a Pizarro ih je sa svojom vojskom polagano slijedio. Kad je stigao do *Caxamalca*, ponovno dođu izaslanici Atabalipe. Ovaj put rekoše da se vojska ne smije približiti bez znanja i odobrenja Atabalipe. Pizarro na ovo nije ništa odgovorio. Razmjestivši svoju vojsku pošalje /on/ poslanike Atabalipi da ga pozdrave i uvjere kako mu oni neće nanijeti nikakvo zlo ni nepravdu, ako on prvi ne da Španjalcima povod za opravdani rat, /jer da/ Pizarro dolazi u ove strane da kao predstavnik kršćanskog cara s njime sklopi trgovačke ugovore i da je baš zato potrebno i dobro da se sastanu. Atabalipa na te riječi kratko odgovori kako on želi prijateljstvo, ali pod uvjetom da mu povrati sve što je prisvojio u njegovom carstvu i da odmah zatim nestane. Glasnici se s ovom prijetnjom vrata k Pizarru. Kad su naši doznali da Atabalipa ide s velikom vojskom, spremnom za boj, počnu i oni pripremati oružje. Sutradan rano krene jedna vojska na drugu. Prije nego što će započeti bitka,

---

119) Huascar (Guascar), posljednji zakoniti car Inka. U opisivanju građanskog rata između pristaša Atahualpe i Huascara Paletin se služi Gomarom (*Histoire générale*, I. 317r–320r).

120) Gomara, *Histoire générale*, I. 319v (doslovno).

fra Vinko de Valverde (121), dominikanac, potrči s tumačem do Atabalipe. Dugo im je govorio /i/ sa strane svemogućeg Boga i u ime španjolskih kraljeva, zaklinjući ih da odlože oružje zbog dobra i sreće svoje zemlje, jer kršćani nisu ovamo došli da bilo kome nanesu nepravdu, silu ili neko zlo nego da /Atabalipa/ cara /Karla V/ prizna svojim kraljem. Kasnije kad /Atabalipa/ bude dovoljno upoznao vjeru i nauk kršćanski, moći će ako mu se sviđi primiti krštenje. Govorio mu je također o stvaranju svijeta te da postoji jedan pravi Bog kojega treba štovati. Isto tako mu je govorio o utjelovljenju Sina Božjega Isusa Krista našega Gospodina, o njegovoj mucij, smrti i uskrsnuću spominjući mu mnoge darove i milosti koje je ljudski rod primio od Boga. Budući da ga Indijanci nisu htjeli poslušati nego su mu se naprotiv izrugivali, časni se otac vrati k svojima. Tada se zametne bitka u kojoj su Indijanci svladani a Atabalipa zarobljen. Dok je on još bio u zarobljeništvu među kršćanima, njegovi kapetani potuku Guascara, starijeg mu brata i zakonitog vladara one zemlje, te ga pogube po naređenju Atabalipe. Iz navedenih razloga kršćani su protiv Atabalipe povelili rat, zbog čega je on izgubio život i čitavo carstvo, koje je bio silom oduzeo svome bratu.

Ovdje sam ukratko želio opisati prvih osam osvajača i otkrivača Novih Indija kako bi svima bilo jasno da ovi kapetani nisu bili silnici nego su uvijek poštivali naređenja i zapovijedi kraljeva i pretpostavljenih te su sve zakonito radili. U tome ne može biti nikakve sumnje. Tim je kapetanima car i kralj Španjolske podijelio mnoge naslove, pohvale i dostojanstva, proglasio ih prinčevima, admiralima, barunima, namjesnicima, upraviteljima itd. Tko se želi opširnije upoznati s tim pitanjem neka posegne za analima i knjigama onoga vremena.“

6) Iz navedenoga slijedi šesti zaključak: „Španjolski kraljevi i njihovi kapetani s pravom i opravdano podložili su i podlažu kraljevskoj kruni indijanske narode, jer su Indijanci pogazili sva prava, bili su idolopoklonci, pa je vjerni /tj. kršćanski/ narod s njima mogao činiti ono što su Židovi u Starom zavjetu činili s Amonićanima, Filistejcima, Kananejcima itd.“

[*Drugo pitanje*]

Poslije se obrađuje /drugo/ pitanje: da li kraljevi Španjolske, samo oni a ne i drugi kršćani, imaju pravo vladati Novim Svijetom?

Odgovara se pozitivno, /tj. 1./ da se nitko drugi ne može uplitati ako ne želi upasti u ekskomunikaciju. Razlozi su /2./ prvenstvo zaposjednuća prije ikog drugog, uz tolike troškove i opasnosti, „pod vodstvom Kristofa Kolumba, prvog koji je u naše doba i u naše vrijeme otkrio one predjele i one zemlje za koje do onda nismo znali ni naslućivali.“ Drugi /3./ je razlog bula /pape/ Aleksandra VI, koja nosi ekskomunikaciju.

---

121) Još uvijek nije utvrđena istina o nastupu dominikanca Valverde. Ovu epizodu ne spominje jedan Juan Ruiz de Arce, koji je mogao biti očevidac događaja. Inka Garcilaso de la Vega (*Los comentarios reales*, I, 22) tvrdi da je sve to izmišljotina španjolskih kapetana. Usp. L. Hanke – A. Millares Carlo, *Cuerpo*, str. 27, bilj. 12.

[Treće pitanje]

Da li su španjolski kraljevi u ime i s naslova rimskog carstva mogli podrediti svojoj kruni one zemlje? Odgovara pozitivno i dokazuje.

Prvo. Rimski je imperij bio uzvišeniji i pravedniji od svakog nevjerničkog carstva.

Drugo. Rimski je imperij imao vlast nad cijelim svijetom.

Treće. Krist ima vlast u svemu, pa tako i papa kao njegov namjesnik može to svoje pravo prenijeti /na drugoga/, kako ga je i prenio na Španjolsku. Kao potvrdu ovog drugog dokaza /V. P./ navodi: „Rimsko carstvo imalo je vlast kako na istoku tako i na zapadu. Povjesničari tvrde da su Kartażani naselili Indije, kako se to spominje u ovim spisima: Aristotel u knjizi 'De mirabilibus auscultationibus,' Diodor Sicilski u svojoj /Bibliotheca historica/, knj. 1, VI, 7 i Plinije /Stariji/ u 'Naturalis historia,' knj. 1, VI, 31, govore da se izvan Herkulovih stupova (122), u Oceanu, i od Gorgoneških otoka dalje prema zapadu, nakon trideset ili četrdeset dana plovidbe, nalaze dva vrlo velika otoka, nazvana *Hesperidos* (123), koji su pripadali Kartażanima. Dogodilo se tako da su Feničani pristali i uz ove otoke nagnani olujom nakon što su više dana plovili po Oceanu kod Libije. Kad su ugledali veliko zadovoljstvo i obilje na tim otocima, javili su to i drugima. Kasnije su nadstojnici i upravitelji pod smrtnu kaznu zabranjivali da itko plovi onim stranama kako bi se oni, ako bi jednoga dana došli u nemilost, mogli skloniti na to nepoznato mjesto. (124)

Nitko neka ne sumnja da su baš ta dva hesperidska otoka oni koje /danas/ nazivamo *Hispaniola* i *Kuba* ili *Fernandina*, budući da im opis potpuno odgovara a nalaze se u Oceanu prema zalazu sunca. Do tih sretnih i blaženih otoka, kako to Španjolci svagdanu potvrđuju, ima trideset do četrdeset dana plovidbe. Nije čudno da se /taj/ put danas i brže prevali, jer stari nisu bili tako okretni u ovoj vještini. Vele da je kopno /tj. kontinent/ udaljeno dan plovidbe od onih otoka, što je točno jer od zadnjeg jugozapadnog rta Kube, nazvanog *San Antonio*, pa do vrha *Cotocho* (125), kod poluotoka Yucatana, ima šezdeset milja; isto tako i do Floride ima šezdeset milja, što predstavlja plovidbu od jednog dana.

---

122) Feničani su prvi od starih naroda prešli Gibraltar i otisnuli se u Ocean. Usp. P. Gaffarel, *Histoire de la découverte de l'Amérique depuis les origines jusqu'a la mort de Christophe Colomb*, sv. I, Paris 1892, str. 43.

123) Hesperidi (grčki „hespera“, zapad), mitski otoci za koje su stari geografi pretpostavljali da se nalaze u Oceanu, uz zapadnu obalu Afrike. Jedni su ih poistovjećivali s Kanarskim otocima, drugi opet s otocima Zelenog rta, južno od ekvatora. Paletin se ovdje poziva na pisanje Ovieda. Usp. M. Mahn-Lot, *La découverte de l'Amérique*, str. 88.

124) Iako uglavnom slijedi Gomaru, osobito kad govori o španjolskom osvajanju Novog Svijeta, ovdje Paletin prihvaća pripovijedanje Ovieda (1535). O kartaškoj tezi vidi P. Gaffarel, *Histoire de la découverte*, str. 42–88; M. Mahn-Lot, *La découverte de l'Amérique*, str. 88–89.

125) Catoche, rt na sjeveru Yucatana.

Ovdje želim navesti ono što sam sam vidio. Dok sam bio mladić u civilnom odijelu, ploveći (s otoka i iz luke *San Domingo* 1530. godine) prema Novoj Španjolskoj, kod (polu)otoka Yucatana (126), a to je dio onog Novog Svijeta, lađe nam nastradaše s istočne strane /poluotoka/ uz Novu Španjolsku. Izgubili smo nekoliko naših drugova i teškom mukom stigli do luke Campeche, koju Španjolci zovu luka *San Lazaro*. Tu je u ono vrijeme upravljao *Francisco de Montejo Stariji*, ugledni gospodin iz Salamance, koji je ratovao s Indijancima. Pod njegovom zastavom bio sam četiri godine vojnik, a zapovjednik je bio *Francisco de Montejo Mlađi*. (127)

Ovaj (polu)otok ima tri stotine milja u opsegu, a razdijeljen je na nekoliko vrlo napučenih pokrajina. Jedna od njih je *Zacatlan* (128), udaljena od mora nešto manje od dana hoda. Usred nje nalazi se stara građevina od lijepo klesanog kamena, visoka i okrugla (129), a ima vrlo visoki toranj. U sredini se nalazi hram, gdje su prinosili žrtve idolima. Indijanci ga zovu „cu“. (130) Unaokolo /ove/ građevine ima mnogo sobica za stanovanje, ali nitko od njih ne stanuje u njima nego tu odsjednu kršćani /koji su/ na prolazu.

Druga pokrajina naziva se *Ciciniza* (131) gdje mislim da je sada osnovana Nova Salamanca. Grad je utemeljio Francisco Montejo Mlađi 1533. godine. (132) Indijanci su nas uznemirivali i morali smo napustiti to mjesto u kojem se još vide ostaci starih građevina. Vidi se isto tako sedam tornjeva, ali u njima Indijanci ne stanuju. Po svim tim zgradama i tornjevima ima likova pješaka i naoružanih vojnika, bradatih, s oklopom, kacigom i drugim predmetima, imaju oštre mačeve, koplja i sjekire kao i Amazonke, a sve je naslikano poput vojske u pokretu. Na tim tornjevima bila su dva reda slova, no

---

126) Iz latinskog izvornika (fol. 63v–64r) znamo da je ekspedicija krenula iz San Dominga (ovdje u zagradi).

127) Uspostavivši španjolsku vlast na Yucatanu, Francisco de Montejo Mlađi ispunio je s t a r o proročanstvo Maya koje je najavilo dolazak i pobjedu bijelog čovjeka u jednom nadasve krvavom ratu. Usp. R. Romano, *Le mecanisme de la conquete coloniale*, str. 87–88 (Livres de Chilam Balam de Chumayel).

128) *De iure belli*, fol. 64r: Chacan.

129) *De iure belli*, fol. 64v: ad modum theatri.

130) Cu, indijanski hram u obliku piramide.

131) Chichen Itza, jedno od glavnih središta civilizacije Maya na Yucatanu. Grad je utemeljen 987. godine na ruševinama naselja iz V. stoljeća. Poznat je po svojim monumentalnim građevinama (hram tigrova, velika piramida, trg s tisuću stupova itd.). Na dnu „svetog bunara“ pronađeno je mnoštvo žrtvovanih predmeta na temelju čega se može dobiti slika estetskog i religioznog života Maya. Usp. F. A. Peterson, *Le Mexique precolombien*, str. 79–83.

132) *De iure belli*, fol. 65r: 1532.

nitko od naših ih nije uspio razumjeti. Nisu bila ni latinska, ni grčka, ni hebrejska. Koliko mi se čini ta su slova iz Afrike, iz Kartage. Još se i danas nalaze tamo, a vaše veličanstvo može utvrditi kojem govoru pripadaju. Tik do onog tornja teče prekrasan izvor a naokolo je bilo mnogo starih voćaka. (133)

Neki od nas, oni znatizeljniji, diveći se tim zgradama, više su se puta kod Indijanaca raspitivali što su bile one kuće, oni stari i razrušeni gradovi koji su nekad prije postojali. Svi su oni složno odgovarali da su čuli od svojih /starijih/ kako su pred mnogo godina u one krajeve došli s lađama bradati ljudi iz daleka, kao što i vi dolazite, pa i vama slični, koji su utemeljili one gradove i neko vrijeme u njima živjeli. Kasnije, kako je vrijeme prolazilo, prestali su stizati ljudi i lađe iz dotične zemlje. Kad su to naši pradjedovi opazili, počeli su ih napadati. Izmorili su ih ratom i glađu, pobili i uništili. Gradovi su ostali pusti i razrušeni i još uvijek tako stoje razrušeni i trošni od dugog vremena.

Očito je da se ovdje sve podudara: povijest, položaj zemlje, udaljenost ovih krajeva od Evrope i Afrike, ostaci građevina.

Slijed /događaja/ moglo bi se ovako postaviti: one su zemlje bile najprije rimske i kartaške. Poslije su katolički kraljevi, puni žara za širenje vjere, više nego drugi kršćanski vladari, ne žaleći troška, poduzeli sve da pod zapovjedništvom kapetana Kristofa Kolumba otkriju one zemlje. Kao vrhovni sudac svih vladara, papa je one zemlje koje su pripadale rimskom carstvu pravno prenio na španjolske kraljeve koji su /.../, u snazi tog istog prava, one zemlje i pokrajine s pravom i zakonito zaposjeli, pokorili i zadržali u svojoj vlasti.

Kao dokaz za ovo posljednje /autor/ navodi bulu Aleksandra VI. na španjolskom, datiranu „u Rimu kod sv. Petra 1493. godine, 4. svibnja, prve godine našega pontifikata.“ (134)

[Četvrto pitanje]

Drugi skup dokaza jesu građanski ratovi u kojima su Španjolci kao saveznici indijanskih kraljića ili republika osvajali pokrajine i oduzimali vlast od drugih, koji su bili u ratu s njihovim prijateljima. Tim više što su ovi rado prepuštali svoj suverenitet kraljevima Španjolske da bi mogli dobiti pomoć od kršćana protiv svojih protivnika. Vasco Nuñez de Balboa pobijedio je kralja one pokrajine gdje je osnovana *Santa Maria del Antigua* u *Darienu*. (135) Pobijeđenome pokloni slobodu i on je rado priznao posluš-

---

133) J. B. Muñoz je prema originalu napravio odgovarajući crtež koji izdavači zbog loše kvalitete nisu uspjeli reproducirati.

134) Vidi bilj. 56 i 73.

135) *Santa Maria del Antigua*, španjolska naseobina u pokrajini Darien (Panama).

nost /španjolskim kraljevima/ te je privukao i drugog kralja susjedne pokrajine, imenom Comagrea, i njegovog sina Paniaca. Ovaj se pokrstio uzevši ime Karlo te je ostao veoma privržen kršćanima. Izvijestio ih je o postojanju Južnog mora i pratio ih je kad su ga otkrivali. Na tom su putu bili pokoreni i ostali kraljići; neki oružjem, a neki slobodnim pristankom.

Kad je Cortes došao u Novu Španjolsku i dok su ga izaslanici Montezume odvrćali neka ne ide u Meksiko, stupi on u pregovore sa žiteljima *Cempoale*. Ovi ga prime prijateljski te mu ispričaju kako ih je meksički kralj tlačio, malo po malo pokorio, konačno ih terorizira, pretvara u roblje i ubire danak. Zatraže pomoć od Cortesa i priznaju se podanicima Španjolske. Isto su učinili i drugi vladari iz okolice i republika Tlaxcala, protivnica Meksika; nakon što su je naši pobijedili ona zatraži mir i svojevoljno se pokori. Tako /građani/ Tlaxcale, pa oni iz *Guaxucinga* i *Chalca* i drugi za građanskog rata pristupe Cortesu na stranu Španjolske.

Kad je Pizarro ušao u Peru, najmlađi sin Guaynacave, imenom Atabalipa, oteo je kraljevstvo starijem Guascaru. Vidjevši ovaj da su kršćani oružjem osvojili otok *Puna* (136), poslao im je svoje glasnike tražeći pomoć protiv bratove tiranije. Pizarro pristane, pobijedi Atabalipu, ali i Guascar pogine od bratovih ljudi. Zbog ovoga a i zbog drugih razloga bio je pogubljen Atabalipa, dok je /sporno/ kraljevstvo pripalo Španjolcima. (137)

[*Propovijedanje Evanđelja po ovlaštenju pape*]

Daljnji skup dokaza /V. P./ izvodi iz papine obaveze da naviješta Evanđelje što bolje može. Ako nije moguće bez prethodnog upokorenja, /tada se/ mora postupiti tako. To se desilo u Americi (138) posredstvom naših kraljeva.

Papa doduše ne može nevjernike prisiliti da prihvate vjeru, ali im može i mora poslati propovjednike. Ako pak ove ne prime ili ih počnu zlostavljati, kao što se općenito događalo u Indijama, tada nastupa slučaj opravdane prisile.

[*Masakri dominikanskih i franjevačkih misionara*]

Povijest je zabilježila smrt mnogih propovjednika. Godine 1516. neki redovnici sv. Franje pošli su s otoka na kopno, u pokrajinu zvanu *Cumana* (139), gdje su pod vodstvom

---

136) Otok u zaljevu Guayaquil (Ekvador).

137) Ovdje završava tekst latinske recenzije (fol. 78r).

138) Izraz „Amerika“ nije Paletinov nego Munozov, jer se u Španjolskoj ne upotrebljava prije XVIII stoljeća. Usp. L. Hanke – A. Millares Carlo, *Cuerpo*, str. 32, bilj. 13.

139) Grad i predio istočno od Caracasa (Venezuela). Sjeverno od grada Cumana nalazi se CUBAGUA i ISLA DE MARGARITA (otok bisera).

fra Juana Garcesa osnovali samostan. Španjolci su naime u ono doba naveliko trgovali s biserima kojih je tu bilo u obilju. Bila su tu na otoku *Cubagua* ili 'Otoku bisera' i tri redovnika sv. Dominika. Ovi počеше propovijedati Evandelje onim ljudima a izabrali su pokrajinu prema zapadu, dvadeset milja udaljenu od Cumane i Cubague. Započeli su s propovijedanjem i za malo dana oni ih Indijanci ubiju i pojedu u njihovom samostanu *Santa Fe*. Ovi su redovnici mnoge sinove odličnika naučili čitati i pisati pa čak i latinski jezik. Tom prigodom /Indijanci/ su zapalili i samostan. Takvu su eto plaću primili za svoju požrtvovnost. Franjevca *fra Dionizija*, kada su ga pronašli skrivena u grmlju, stavili su na muke. Šest je dana bio sakriven i već nije mogao od gladi. Obradovali su se kad su ga otkrili, jer je krstio mnoge od njih i mnogo im je dobra učinio. Kroz tri dana dobro su ga hranili, zatim su ga vezali konopcem oko vrata i tako ga rastezali po čitavom selu. I mnoge druge muke su mu nanijeli dok ga konačno čekićem nisu dotukli.

U to vrijeme pobili su stotinjak Španjolaca, koji su onamo došli zbog trgovanja. To su bili prvi Indijanci koje se kamenovalo još prije nego se osvojilo /njihovu zemlju/. Eto kakav se plod od njih postiglo.

Godine 1520. pobili su tri stotine španjolskih vojnika (140), koje je onamo doveo svećenik Bartol de las Casas. I ovaj Biskup u svojoj knjižici 'Informaciones' tvrdi da je bio prisutan kod tog čina i očevidac, što ne odgovara istini. (141) Ovo se naime dogodilo godine 1519. dok se on nalazio u Španjolskoj kod cara da bi dobio upravu one pokrajine. Kada je to postigao, ukrcao se u lađe s tri stotine vojnika i otputovao iz Španjolske godine 1520. /Kad je/ došao do /obale/ Cumana, ondje je već bio drugi upravitelj. Među njima nastane razdor /zato Las Casas/, ostavivši ondje svoje drugove, otplovi na otok Hispaniolu da iz one pokrajine otjera *Gonzala de Ocampo*. (142) U njegovoj odsutnosti Indijanci se uhvate u koštac s njegovim drugovima i pobiju ih. Jasno je da Biskup iz Španjolske nije mogao vidjeti to mučenje, niti je kasnije iz Hispaniole mogao vidjeti pogibiju svojih. Njegovim se knjigama ništa ne može vjerovati.

Desilo se i to da su dva dominikanca, željni spasenja duša, prispjeli na otok *Trinidad*. Indijanci ih /najprije/ lijepo i radosno prime, zatim ih zatrpaju kamenjem, ubiju i pojedu. Biskup kaže da su ih Indijanci pobili radi nekog gusara koji se onuda skitao te im krao žene i djecu. To nije tako nego su ih ubili iz zloće i vjerolomstva; ti su naime barbari skloni na umorstvo.

---

140) Las Casas je iz Seville poveo 300 kastiljskih zemljoradnika koje su Indijanci pobili u pokrajini Cumana. Paletin ove zemljoradnike pretvara u španjolske vojnike pod utjecajem Gomarine „Opće povijesti Indija“ („Los indios... combatieron la casa y mataron casi todos los caballeros dorados“, usp. M. Bataillon, Etudes sur Bartolome de las Casas, Paris 1965, str. 123).

141) U „Brevisima relacion“ Las Casas ne govori da je bio prisutan kod ovih krvavih događaja, jer je otputovao dva tjedna prije bitke. O smrti Španjolaca obavijestio ga je franjevac Juan Garceto kad je stigao na Haiti. Usp. L. Hanke – A. Millares Carlo, Cuerpo, str. 32–33, bilj. 14.

142) Las Casas prikazuje ove događaje u HISTORIA DE LAS INDIAS, knj. III, pogl. 142, 159 i 160.

I dvojicu redovnika sv. Dominika u Peruu zaklali su i pojeli, jer su bili stigli prije vojske, da ih obavijeste kako dolaze s miroljubivim namjerama.

Godine 1541. u pokrajini *Azatlan*, a to je Nova Španjolska, u *Xaliscu*, tamošnji Indijanci su kamenjem zatukli *fra Juana Calero* iz reda sv. Franje. Godine 1544. u pokrajini *Quivira* ubili su *fra Juana de Padilla* i jednog mu druga zbog propovijedanja a samostan im spale.

Na Floridi su 1550. godine ubili *fra Luisa de Cancer*, *fra Diega de Tolosa* i *fra Tomasa de Fuentes*, iz reda sv. Dominika, a s njima su ubili jednog mornara i jednu ženu tumača. I ovi su poginuli radi propovijedanja.

Sve se to događalo zato što su neki redovnici neprestano uznemirivali carevu savjest zbog toga što se one zemlje osvajaju oružjem. Da bi ga nagovorili neka tako /ubuduće/ ne postupa, slali su mu mnoge krive vijesti pomoću kojih je trebalo uvjeriti cara i njegove savjetnike da su oni narodi nezakonito pokoreni oružjem i da im prije svega treba naviještati Evanđelje. (143)

Ponukani ovakvim mišljenjem, neki redovnici moga reda sv. Dominika, na kraljev trošak otplovili su prema Floridi da onim narodima, bez vojske /i/ poput apostola, naviještaju Evanđelje. I ploveći morem ova naša braća dođu u *San Jose*; približe se luci, bace sidra i spuste čamce. Fra Diego de Tolosa i fra Tomas de Fuentes siđu na obalu da bi govorili s Indijancima. S njima je bila i jedna žena tumač, koja je poznavala ono narječje. Lutali su četiri do pet sati s jedne strane na drugu ne opazivši nijednog Indijanca. Konačno se u njihovoj blizini odjednom stvori njih deset do dvanaest. /Naši/ se obraduju i zagrle ih kao da su stari prijatelji. Opazivši njihovu namještenu uljudnost i hinjeno prijateljstvo, fra Diego ih preko one Indijanke oslovi pozvavši ih da se raduju što im dolazi nekoliko redovnika radi njihovog spasenja da ih pouče u /kršćanskoj/ vjeri. Ako ovi na to ne pristanu, oni će se povući i vratiti odakle su došli. Indijanci im radosno izraze dobrodošlicu izjavivši da ih primaju s ljubavlju te da će izvršiti štogod ovi od njih budu tražili. Selo je bilo blizu, pa se tamo upute oba redovnika i ona Indijanka. Pretpostavlja se da su ih zatim tamo ubili, jer ih nakon toga više nitko nije vidio. Drugoga dana dovedu /Indijanci/ do luke, gdje su im bile lađe, onu ženu tumača posve голу. Naši koji su ostali u luci vidjeli su da dovode ženu i prepoznali je, ali nisu vidjeli nijednog redovnika. Bio je to loš znak. Naši ispitivahu Indijance za redovnike, a ovi su im odgovarali da se nalaze u selu. Ženi nisu dozvoljavali da govori; držali su je podalje, nasamo. Neki od tih Indijanaca govorili su španjolski. Naši su pitali: 'Katarina, što je s ocima?' Žena se od straha nije usudila govoriti. Samo reče: 'Onamo su.' Naši će opet: 'Što da mi radimo?' Potiho je rekla: 'Bježite!' I više se nije usudila govoriti.

Fra Gregorio de Beteta i *fra Juan Garcia* odluče poći do sela. Kako čamac nije mogao do same obale, /oni/ skinu cipele i skoče /u vodu/. Indijanci im se približe, otmu im

---

143) Aluzija na Las Casasovu teoriju o miroljubivoj evangelizaciji (usp. F. Šanjek, Las Casas, str. 96).

cipele iz ruku te ih /bosonoge/ preko trnja i drveća odvedu prema selu. Redovnici nisu mogli podnositi ubode trnja, jer na to nisu bili navikli. Fra Gregorio de Beteta se neopazice približi Indijancu koji je nosio /njegove/ cipele i istrgne mu ih iz ruku. Preko Indijanke mu reče: zašto s njim tako loše postupaju te su mu zbog gramzivosti oduzeli cipele. I doda: 'Ako ste se zaželjeli ovakvih cipela, pođimo na lađe, tamo ih ima dosta pa uzmite koliko vam srce želi.' Zatim se vrate na brodove i nisu se više usudili na kopno. Indijanci su se držali podalje, vraćali svakog dana, a pred noć bi odlazili.

Drugog dana ujutro fra Luis Cancer odluči izaći na kopno, više iz smjelosti – kako se meni čini – nego poradi koristi. Drugi su se redovnici protivili neka to ne radi. Htio je naime stupiti u vezu s tim barbarima, jer je poznavao njihov jezik. Molio ih je i zaklinjao, sa strane Boga, da postanu kršćani, poslušaju njegov nauk, /konačno/ da bi oni /tj. misionari/ željeli zauvijek ostati s njima. Kad im se još više približio na koljenima je ponavljao to isto. Jedan mu Indijanac priđe, udari ga čekićem (144), što ga oni sa sobom nose, i tako mu odijeli glavu od trupla a zatim su mu ostali raskomadali tijelo. Ostali redovnici videći takvu okrutnost prestrašeni su počeli dizati jedra, ostavivši ondje tri mrtva redovnika i onu Indijanku tumača. Takav je dakle završetak doživjelo propovijedanje redovnika među onim, kako Biskup kaže, tako krotkim, čovjekoljubivim i nevinim narodima.

Godine 1554. neki brodovi na putu iz Nove Španjolske nastradaše u rijeci *Las Palmas* na Floridi. Indijanci su ih gađali strijelama i /tako/ pobili sve Španjolce. Među ovima bilo je i pet redovnika sv. Dominika: *fra Diego de la Cruz, fra Hernando Mendez, fra Juan Ferrer, fra Bartolome Cisneros i fra Juan Mena*. Indijanci se povuku misleći da su svi mrtvi. Jedan redovnik, premda pun rana, ostade živ i digne se. Noću je putovao a danju se skrivao. Načinio bi negdje u zemlji rupu i u nju se zavlacio. Na taj način dođe u Panuco i ozdravi.

[*Osuda Las Casasa*]

Sa svim tim ovaj je Biskup svojim krivim savjetima prevario cara, a odatle je proizašlo mnogo zla. Savjetovao je caru da ukine „podjele“ (145), kako nitko ne bi dobio u posjed /indijanska/ naselja. Usljed tog prokletog savjeta u Peruu su nastali mnogi ratovi, u kojima je poginulo pet tisuća Španjolaca i preko šezdeset tisuća Indijanaca /samo/ zato što su neki bili uz kralja a drugi su mu se protivili. (146) To su proizveli

---

144) Pisac vjerojatno misli na bojnu sjekiru sjeveroameričkih Indijanaca (engl. tomahawk).

145) Repartimiento, indijanska naseobina sa zemljištem pod upravom španjolskih doseljenika. U istom značenju upotrebljava se izraz „encomienda“.

146) Paletin aludira na tzv. „leyes nuevas“ Karla V iz 1542. o ukidanju „encomienda“ u Novom Svijetu. Kod izrade ovih zakona sudjelovali su poznati dominikanski teolozi Francisco Vitoria i Melchior Cano. Odgovarajući na Sepulvedine tvrdnje da su Indijanci nesposobni upravljati sami sa sobom, Melchior Cano je istaknuo da su „sloboda i jednakost pravo svih naroda“ (L. Vereecke, *Storia della teologia morale in Spagna nel XVI secolo*, Roma 1973, str. 80).

savjeti, maštanja i izmišljotine ovog Biskupa. Isti je Biskup pobjegao u Španjolsku iz straha da ga ne ubiju u neredima koje je on prouzročio. (147)

I u pokrajini *Vera Paz*, a ta spada pod upravu *Chiapa* (148), Indijanci su ubili dva redovnika sv. Dominika poradi propovijedanja. Jedan je bio *fra Domingo de Vico*. (149)

/Indijanci/ ubijaju gdje stignu. Navjestitelje Evanđelja, koji ih nagovaraju da napuste idole, muče okrutnije nego li vojnike koji im otimaju materijalna dobra. Ti Indijanci naime odlučnije brane svoju opaku religiju nego svoje imanje i jadne posjede. Oni konačno ne mogu ni zamisliti da rade krivo, /jer/ razumske dokaze nikada ne prihvaćaju.

[*Nemoral Indijanaca*]

Napokon, zbog grijeha protiv naravi i poradi stanovitih opačina neki narodi mogu biti zasluženo kažnjeni od Boga i od ljudi. Tako /i/ Indijanci koji ljudske žrtve prinose demonima. „U svojim hramovima imaju tornjeve i bezbroj stepenica gdje se nalaze /njihovi/ idoli. Prilikom žrtvovanja drže čovjeka, nožem mu režu prsa, vade mu srce, prinose ga kumiru i mažu ga onom krvlju. Tijelo zatim bacaju niz stepenice, a drugi ga dolje dočekuju, kidaju komade /mesa tako da/ svaki odnese sebi jedan dio za hranu.“ K tome su posvuda sodomiti /i/ jedu ljudsko meso.

„U vrijeme Montezume svake se godine u samom Meksiku žrtvovalo preko sto tisuća staraca, mladića, žena i djece, čija bi tjelesa narod pojeo. (150) U svim naseljima, selima i gradovima, radilo se jednako. Sve ove grijeha: sodomije, protiv naravi, žrtvovanje ljudi idolima i mnoge druge poroke vidio sam svojim vlastitim očima. (151) /Indijanci/ u tolikoj mjeri počinjaju grijeh protiv naravi da idući u borbu na sebi nose naslikane mužjake s kojima opće. I to sam vidio. Drugi ih u obliku kipova drže po svojim kućama.

---

147) Las Casas se vraća u Španjolsku 1547. Svoju borbu za prava američkih starosjedilaca nastavlja kao pisac i savjetnik u „kraljevskom vijeću za Indije“. Vidi gore str. 17–20.

148) Nekadašnji Tezulutlan, između Meksika i Guatemale, biskupija Chiapa. Las Casas je od upravitelja Maldonada isposlovao da se na spomenuti teritorij zabrani useljavanje Španjolaca (1537) da ovi ne bi ometali miroljubivu evangelizaciju. Usp. F. Šanjek, Las Casas, str. 96.

149) O problemu evangelizacije i udjelu dominikanaca u evangelizaciji Amerike Las Casas govori u nekoliko svojih spisa: *De thesauris*, *De unico vocationis modo ad veram religionem*, *Apologetica historia* i *Historia general de las Indias*.

150) U iznošenju broja žrtava Paletin nadmašuje i samog Gomarua. O tom problemu vidi F. A. Peterson, *Le Mexique precolombien*, str. 172–177; J. Soustelle, *La religion des Azteques*, *Histoire generale des religions*, sv. I, Paris 1948, str. 188.

151) Objektivnost traži da se ovdje spomene postupke Montejove ekspedicije prema Indijancima koje opisuje Diego de Landa (*Relation des choses de Yucatan*, str. 87–89; vidi gore bilj. 77) a koje Paletin kao član ekspedicije nije mogao ne vidjeti.

[Zaključni napad na Las Casasa]

Ovo su dakle bezazleni narodi, sveta i ponizna čeljad, kako to misli Biskup i još neki zanesenjaci /koji/, vođeni maštom i đavolskim nadahnućima, zlo nazivaju dobrim a dobro zlim. Oni se zanašaju svojim mišljenjima ili zbog toga jer ne razumiju situaciju ili poradi darova i poklona kojima ih Indijanci obasiplju ili radi toga jer teže za čašću, slavom i biskupskim stolicama a govore da izgaraju od ljubavi /.../.

[Paletinov „program evangelizacije“]

Ti su Indijanci isto tako pijanci, lažljivci, izdajice, neprijatelji svake kreposti i dobrote. Nikada se nije postiglo da napuste svoje zloće, ako ih se prije toga nije kaznilo, zauzdalo, podjarmilo oružjem i ratom. Tek tada im se s uspjehom moglo propovijedati.“

Radi opake i pogrešne nauke ovog Biskupa u mnogim stranama /Zapadnih/ Indija umrlo je nebrojeno mnoštvo ljudi i /tako/ otišlo u /vječnu/ propast: pedeset tisuća /Indijanaca/ i pet tisuća Španjolaca u Peru, a u građanskim ratovima, izazvanim ovom krivom naukom, poginulo je i do sto tisuća ljudi. Da se to nije dogodilo čitav bi onaj kraj već bio obraćen, kao što se to desilo u Novoj Španjolskoj. Upravo radi toga u Peru se već preko petnaest godina prekinulo s propovijedanjem. Koliko li /je samo/ izgubljenih duša zbog grizodušja što ga Biskup /La Casas/ ubaci u srce njegovog veličanstva!

„Završetak rasprave o pravu i opravdanosti rata što ga kraljevi Španjolske vode protiv naroda Zapadne Indije. Napisao časni otac fra Vinko Paletin iz Korčule, rodom Dalmatinac, teolog Reda Propovjednika, a posvećuje ga prejasnom kralju Filipu /II/, kralju Španjolske, Engleske, Francuske i /Zapadnih Indija/ itd.“

KRONOLOŠKI PREGLED DOGAĐAJA

Vinko Paletin	godina	Kršćanski Zapad i „Novi Svijet“.
	1492.	Kolumbo otkrio „Novi Svijet“ (14. X.).
	1493.	„Inter caetera“ pape Aleksandra VI (4. V.).
	1502.	Las Casas dolazi u Santo Domingo.
Rodio se na Korčuli	1508.	
	1510.	Dominikanci dolaze na otok Haiti.
	1511.	Dominikanac Antonio Montesinos javno istupa protiv španjolske kolonizacije i sustava „encomienda“.

	1512.	Zakoni iz Burgosa u prilog američkih starosjedilaca. Juan Ponce de Leon otkrio Floridu.
	1513.	Vasco Nunez de Balboa prešao Panamsku prevlaku i otkrio Južno more (Tihi ocean).
	1514.	„Obraćenje“ encomenderosa Las Casasa.
	1517.	Francisco Hernandez de Cordoba otkrio Yucatan.
	1519.	Hernan Cortes stiže u Meksiko.
	1520.	Tragičan završetak (Las Casasove) miroljubive kolonizacije obala Venecuele.
	1522.	Las Casas postaje dominikanac.
	1523.	Karlo V. priznaje Indijance slobodnim podanicima Španjolske.
	1524.	Francisco de Garay otkrio Panuco (Meksiko). Rodrigo de Bastidas kolonizira pokrajinu Sv. Marte (Kolumbija).
Odlazi u Španjolsku.	1530.	
	1533.	Francisco Pizarro osvaja carstvo Inka (Peru).
Odlazi u Ameriku (Haiti).	1536.	
S ekspedicijom Francisca de Montejo Mladeg odlazi na Yucatan.	1537.	Uspjeh dominikanaca u Tezulutlanu (Guatemala).
Boravak u Chichen Itza.	1538.	
Utemeljenje Meride i završetak pacifikacije Yucatana.	1540.	
Postaje dominikanac (Meksiko).	1541.	
	1542.	Promulgacija „novih zakona“ u Valladolidu.
Povratak u Evropu. U Bologni nastavlja studij teologije.	1546.	
Na bolonjskom sveučilištu postiže stupanj „baccalaureusa“ teologije.	1549.	
U Veneciji tiska kartu Španjolske.	1550.	Javna rasprava između Las Casasa i Sepulvede u Valladolidu (kolovoz – rujan).
Povratak u Korčulu.	1552.	
Odobren mu je četverogodišnji boravak izvan samostana.	1553.	
Objavljuje na talijanskom „Arte del navegar“ Pedra de Medine (Venecija).	1554.	
	1556.	Izlazi kraljevska instrukcija da se nazivi „conquista“ i „conquistador“ zamijene s „descubrimiento“ (otkriće) i „poblador“ (naseljenik).
U Flandriji traži izdavača za raspravu „De iure belli“.	1557.	

Pred inkvizicijskim sudom u Valladolidu svjedoči u procesu protiv Carranze.	1558.	
Profesor matematike na „Accademia Olimpica“ u Vicenzi.	1559.	
	1562.	Završetak Tridentskog sabora.
Postaje „magister in sacra theologia“.	1563.	
Konačno premješten iz meksičke u dalmatinsku provinciju.	1564.	Las Casas piše „De thesauris“ i „Doce dudas“.
Mletačko „Vijeće desetorice“ dozvoljava mu tiskanje spisa „De iure belli“.		
„Vijeće desetorice“ još jednom dozvoljava tiskanje „De iure belli“ i odgovarajućeg španjolskog prijevoda.	1566.	Smrt Las Casasa.
Prior samostana sv. Nikole u Korčuli.	1567.	
	1571.	Turska opsada Korčule.
Povjerena mu je obnova samostana sv. Nikole u Korčuli.	1573.	

SUMMARY

Vinko Paletin from the island of Korčula, was a Dominican living in the sixteenth century. There is a small number of people who know that he was a cartographer, translator of the manuals on navigation and the author of a treatise on the problem of colonization of the American continent. He was born in Korčula (in the very city of Korčula or in the neighbour Žrnovo, is not certain), in 1508. He went to sea as a young man. In the thirties of the sixteenth century he came to Spain. Fascinated by stories about „El Dorado“ and the „source of eternal youth“, or, in his own words, attracted by a „wish to see many and almost incredible things“, he goes to the New World (America). Under the command of Francisco de Montejo, he takes part, as a soldier (conquistador) in the pacification (read: conquering) of Yucatan. He despises the Indians and points out a hundred of their vices. He proves that the Spain kings, according to the Pope's document attesting the giving of the present (the letter „Inter caetera“ of Pope Alexander VI, of May 4, 1493), are right and is their duty to subdue the Indian tribes for being able to preach cristianity in those countries without difficulties.

Paletin observes the countries through which he passes. His notions are presented in the treatise „On the right and justification of the war against the inhabitants of the West India“. While he writes, very sincerely in fact, that the works of some other writers (he names Francisco Gomara) served him for the description of the „conquista“,

in the description of Yucatan and Montejo's campaign he gives his own experiences and adventures. His description of monumental buildings and precious temples of Chichen-Itza, one of the biggest cultural and religious centres of the Maya civilization, belongs to the oldest available reports of that kind, particularly when one considers that Paletin participated the victorious campaign as a soldier.

In treating a delicate question of a „righteous war“, Vinko Paletin points out that he tried to approach the problem reasonably rejecting the theses of Los Casas and of doctor Sepulveda about a „noble“, i.e., a „corrupted“ nature of the American natives. The enigma linked with the genesis both of the magnificent monuments and of the Maya's ideographic-pictographic letter he attributes to the genius of the Carthaginians who had come to those places still before the decay of the State of Carthage (146 B. C.), proving that unknown, bearded people, mentioned also by old Indian legends, have also come from the ancient Carthage.

Paletin's life is full of abrupt turns which might be almost considered as adventures. Thus, after the campaign had been finished (1541), he went to Mexico. As a Dominican of the Mexican province he comes back to Europe (1546). Finishing theological studies at the University of Bologna (1549), he publishes, a year later, his map of Spain, an original work with drawn in distances between bigger cities. In 1554, G. B. Pedrezano publishes in Venice „Arte del navegar“ („The art of navigation“) by Pedro de Medina, translated into Italian by Vinko Paletin who wrote also the introduction.

Further life of Paletin is filled up with work and frequent changes of places of sojourn: Korčula – Venice – Korčula – Flanders – Valladolid – Sevilla – Vicenza – Venice – Korčula, where his restless spirit finds a final repose (in the times or immediately after the Turkish siege of the city of Korčula (1571).